

Pasiūlymo reformuoti Lietuvos pensijų sistemos antrąją pakopą *išankstinis* vertinimas*

Teminių straipsnių serija

Pasiūlymo reformuoti Lietuvos pensijų sistemos antrąją pakopą išankstinis vertinimas*

Karolis Bielskis, Federica Brenna, Jose Garcia-Louzao,
Stefan Girstmair ir Anup Mulay

Pasiteirauti:
info@lb.lt
+370 800 50 500

© Lietuvos bankas, 2023
Gedimino pr. 6, LT-01103 Vilnius
www.lb.lt

Leidžiama perspausdinti švietimo ir nekomerciniais tikslais, jei nurodomas šaltinis.

* Lietuvos banko tyrėjų originalus teminis straipsnis buvo parengtas anglų kalba, o šis vertimas į lietuvių kalbą buvo atliktas pasinaudojant mašininio vertimu.

Šiame straipsnyje pateikiamas pasiūlymo leisti pasitraukti ir atsiimti sukauptas lėšas iš Lietuvos pensijų sistemos antrosios pakopos fondų *išankstinis* vertinimas. Pirma, taikant kiekybinį makroekonominį modelį, pagal alternatyvius scenarijus kiekybiškai įvertinamas galimo esamų dalyvių pasitraukimas ir sukauptų lėšų atsiėmimo iš pensijų sistemos antrosios pakopos fondų poveikis ekonomikai vidutinės trukmės laikotarpiu. Antra, pateikiamas ilgalaikis dabartinių pajamų pakeitimo normų vertinimas ir pasekmės, kurias esamų dalyvių pasitraukimas ir sukauptų lėšų atsiėmimas gali turėti tiems asmenims, kurie nuspręš atsisakyti dalyvauti antrojoje pakopoje.

Santrauka

Šiame straipsnyje vertinamas pasiūlymo leisti pasitraukti ir atsiimti sukauptas lėšas iš Lietuvos pensijų sistemos antrosios pakopos poveikis. Analizuojamas tiek vidutinės trukmės makroekonominis poveikis, tiek ilgalaikės pasekmės pajamų pakeitimo normoms.

Makroekonominis vertinimas rodo, kad tuo atveju, jei 40 proc. antrosios pakopos dalyvių atsiimtų savo lėšas pirmiausia vartojimui, ekonomika patirtų didelius trumpalaikius svyravimus. Realusis bendrasis vidaus produktas (BVP) ir infliacija iš pradžių 2026 m. sparčiai didėtų, o 2027 m., normalizuojantis vartojimui, nukristų žemiau bazinio prognozuojamo lygio. Nors dėl šių svyravimų trumpuoju laikotarpiu pasikeistų ekonominis vertinimas, iki 2028 m. pabaigos tiek BVP, tiek infliacija galiausiai sugrįžtų prie iki siūlomų pasikeitimų buvusių makroekonomikos tendencijų.

Ilgalaikė pakankamų pensijų perspektyva kelia didesnį susirūpinimą. Lietuvos pajamų pakeitimo normos jau dabar yra mažesnės už Europos vidurkį ir prognozuojama, kad dėl didelių demografinių problemų jos toliau mažės. Mažėjantis gyventojų skaičius ir senėjanti visuomenė neigiamai veikia einamąsias įmokas į pensijų sistemos pirmąją pakopą, o antroji pakopa padeda stabilizuoti ilgalaikės pajamų pakeitimo normas. Atsiėmus lėšas iš antrosios pakopos, vidutinės pakeitimo normos priartėtų prie žemesnio pirmosios pakopos lygio, o mažas pajamas gaunantys asmenys patirtų neproporcingą poveikį.

Siekiant kompensuoti mažėjančias pajamų pakeitimo normas, Lietuvai reikėtų arba gerokai padidinti užimtumo lygį, arba padidinti pirmosios pakopos pensijų draudimo mokesčio tarifus. Koregavimas, kurio reikia norint pasiekti dabartinį maždaug 50 proc. pakeitimo normos lygį ilguoju laikotarpiu, būtų didelis, o norint pasiekti Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacijos (EBPO) rekomenduojamą 70 proc. tikslą, reikėtų dar didesnių pakeitimų. Straipsnyje daroma išvada, kad būtinas ilgalaikių politinių priemonių paketas, kuriuo būtų sprendžiamos demografinės problemos ir tikslingai panaudojami pirmosios pakopos rezervai.

Turinys

1. Įžanga	6
2. Institucinė struktūra	7
2.1. Dabartinė pensijų sistema	7
2.2. Siūloma antrosios pakopos reforma	9
3. Estijos patirtis	10
3.1. Estijos pensijų sistemos antrosios pakopos reforma	10
3.2. Lietuvos kontekstas ir Estijos patirtis	11
4. Galimas lėšų atsiėmimo iš antrosios pakopos poveikis ekonomikai	14
4.1. Kiekybiniai modeliai ir vertinimas	14
4.2. Bendros pasekmės	15
5. Pakeitimo normų analizė pagal dabartinę sistemą ir siūloma nauja sistema	19
5.1. Amžiaus grupėms būdingos pajamų pakeitimo normos modeliavimas	19
5.2. Pirmosios ir antrosios pensijų pakopų pajamų pakeitimo normos pagal skirtingus pasitraukimo scenarijus	20
5.3. Mokesčių ir užimtumo lygis, reikalingas norint kompensuoti pasitraukimą iš antrosios pakopos	23
6. Išvados	26
Nuorodos	28
PRIEDAS. Ilgalaikių pensijų vertės ir pakeitimo normų prognozių prielaidos	29

1. Įžanga

Socialinės apsaugos ir darbo ministerija (SADM) paskelbė politinį pasiūlymą reformuoti pensijų sistemos antrąją pakopą. Siūlomais pakeitimais „*siekiama didinti sistemos patrauklumą ir lankstumą, užtikrinti savanorišką dalyvių įsitraukimą ir darbdavių dalyvavimą, subalansuoti finansines paskatas ir įgyvendinti Konstitucinio Teismo nutarimą numatant galimybes pasitraukti iš kaupimo antrojoje pensijų pakopoje, kai kaupimas tampa apsunkintas ar betikslis*“¹.

Šio straipsnio tikslas – pateikti *išankstinį* vertinimą siūlomo pakeitimo, kuriuo siūloma leisti antrosios pakopos dalyviams atsisakyti dalyvauti sistemoje ir atsiimti pensijų fonduose sukauptas lėšas iš savo individualių įmokų ir investicijų prieaugio. Analizuojant daugiausia dėmesio skiriama dviem aspektams. Viena vertus, vertinami galimi makroekonominiai padariniai, kuriuos dėl lėšų atsiėmimo galėtų patirti ekonomika. Kita vertus, kiekybiškai įvertinamas poveikis būsimoms pensininkų pensijoms.

Pirmiausia, apibūdinama dabartinė sistema ir apibendrinami Vyriausybės siūlomi pakeitimai. Antra, apžvelgiami 2021 m. Estijos antrosios pakopos reformos rezultatai ir palyginama Estijos situacija su dabartine Lietuvos padėtimi. Trečia, taikant kiekybinį makroekonominį modelį, įvertinamas galimas lėšų atsiėmimo poveikis pagrindiniams suvestiniams kintamiesiems, pavyzdžiui, BVP ir infliacijai. Galiausiai atliekama pajamų pakeitimo normų Lietuvoje ilguoju laikotarpiu scenarijaus analizė.

¹ <https://socmin.lrv.lt/lt/naujienos/pristatyti-siulymai-kaip-pertvarkyti-antraja-pensiju-pakopa-didesnis-lankstumas-ir-kaupimo-patrauklumas/>

2. Institucinė struktūra

Šiame skyriuje apibūdinama Lietuvos pensijų sistema, kurią sudaro trys pakopos, ir išsamiai aprašomi siūlomi pensijų sistemos antrosios pakopos pakeitimai.

2.1. Dabartinė pensijų sistema

Nuo 2004 m. Lietuvos pensijų sistemą sudaro trys pakopos: pirmoji pakopa (valstybinė pensija), antroji pakopa (pensijų fondų santaupos) ir trečioji pakopa (savanoriškos papildomų pensijų fondų santaupos). Toliau išsamiai aptariamos pensijų sistemos pirmoji ir antroji pakopos – jos sudaro nacionalinės pensijų sistemos pagrindą.

Lietuvos pensijų sistemos pirmąją pakopą valdo Valstybinio socialinio draudimo fondo valdyba (SODRA) ir ji veikia einamojo finansavimo modelio (PAYG) pagrindu, t. y. einamosioms pensijoms finansuoti naudojamos dirbančių gyventojų įmokos. Todėl jos tvarumas priklauso nuo darbuotojų ir pensininkų pusiausvyros. Šiuo metu su pensijų sistema susijusios socialinio draudimo įmokos sudaro 8,72 proc. individualaus mėnesinio darbo užmokesčio ar pajamų. Pirmosios pakopos pensijos išmoką sudaro dvi dalys:

Bazinė pensijos dalis: ją lemia asmens įgytas pensijų socialinio draudimo laikotarpis ir bazinės pensijos dydis išėjimo į pensiją metais. Ji kasmet indeksuojama atsižvelgiant į ekonomikos ir darbo užmokesčio augimą. Visi pensijų socialinio draudimo metai yra įskaitomi į sistemą, kai įmokos yra ne mažesnės kaip 12 minimalių mėnesinių algų įmokų suma už atitinkamus metus. Jei įmokos yra mažesnės, įskaitomas proporcingas laikotarpis. Reikalaujamas senatvės pensijos laikotarpis 2025 m. bus 34 metai ir kasmet bus ilginamas šešiais mėnesiais, kol 2027 m. pasieks 35 metus.

Individualioji pensijos dalis: ją lemia asmens sukauptų pensijų apskaitos vienetų (taškų) skaičius ir jų vertė išėjus į pensiją. Šių vienetų vertė kasmet indeksuojama. Vienas taškas gaunamas, kai metinė socialinio draudimo įmokų suma yra lygi 12 tų metų vidutinio darbo užmokesčio (VDU) dydžio, VDU Vyriausybė nustato prieš prasidedant naujiems metams². 2025 m. yra nustatytas 2 108,88 Eur VDU. Kai asmuo uždirba mažiau nei VDU, jam suteikiamas proporcingai mažiau nei vienas taškas. Be to, didesnes pajamas gaunantys asmenys gali surinkti daugiau nei vieną tašką per metus, tačiau maksimalus taškų skaičius, kurį galima surinkti, yra penki. Svarbu tai, kad Vyriausybės nustatytas VDU paprastai yra mažesnis už realų tų metų darbuotojo VDU, o tai reiškia, kad šis vidutinis darbuotojas surenka daugiau nei vieną tašką per metus (Lietuvos [2024 m. senėjimo ataskaita](#))³.

Lietuvos pensijų sistemos antroji pakopa yra privačių įmonių valdomas pensijų fondų kaupimo modelis. Ši sistema pirmą kartą pradėta taikyti 2004 m. sausio mėn. Tačiau antrosios pakopos sistema nuolat keitėsi: per dvidešimt metų įmokų sumos buvo pakoreguotos trylika kartų. Iš pradžių gyventojams buvo suteikta galimybė rinktis, ar mokėti įmokas tik į valstybinę pensijų sistemą (pirmąją pakopą), ar dalį savo pirmosios pakopos įmokų perkelti į antrąją pakopą.

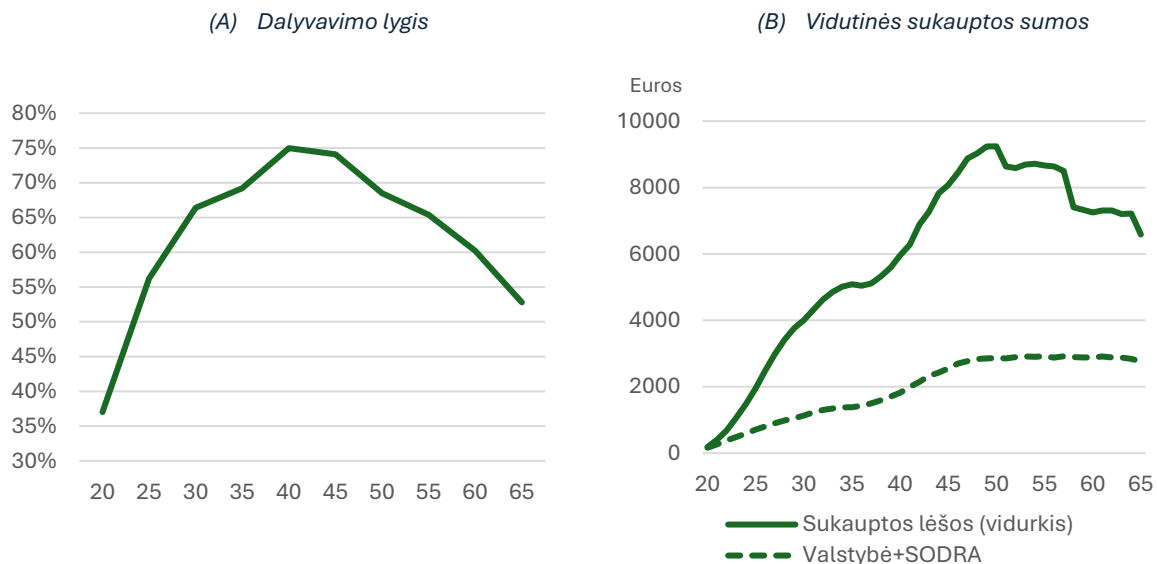
² Vyriausybė 2025 m. VDU nustatė 2024 m. gruodžio 10 d. Žr. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/233e9c40b70511efbb3fe9794b4a33e2?jfwid=-laib92qxz>

³Pavyzdžiui, 2024 m. ketvirtąjį ketvirtį VDU buvo 2 335,9 Eur, t. y. 1,11 karto didesnis už Vyriausybės nustatytą pensijų taškų skaičiavimo vidurkį. Žr. <https://osp.stat.gov.lt/pagrindiniai-salies-rodikliai>

Pasirinkus šį variantą, būtų mokama mažesnė pirmosios pakopos pensija, tačiau ji būtų papildyta privačiuose pensijų fonduose sukauptomis santaupomis. Buvo planuojama pamažu didinti į privačius pensijų fondus nukreipiamų pirmosios pakopos įmokų dalį nuo 2,5 iki 5,5 proc. Tačiau dėl ekonomikos nuosmukio 2009 m. pabaigoje ši dalis buvo sumažinta iki 2 proc. ir, nepaisant vėlesnių reformų, iš pradžių numatytas kaupimo lygis taip ir nebuvo pasiektas. 2014 m. įvesta valstybės paskata kaupti pensijas antrojoje pakopoje, siekiant paskatinti aktyvesnį dalyvavimą ir suteikti daugiau galimybių asmenims papildomai prisidėti prie senatvės pensijos.

2019 m. iš esmės pakeistos pensijų sistemos antrojoje pakopoje dalyvavimo sąlygos ir pasiūlyta vienkartinė atsisakymo dalyvauti galimybė. Vykdam reformą panaikintas pirmosios pakopos įmokų perkėlimas į antrosios pakopos pensijų fondus. Dėl mažų nepriklausomų pensijų santaupų ir pasyvios fondų investavimo strategijos taip pat buvo įdiegta nauja gyvenimo ciklo pensijų fondų sistema, siekiant optimizuoti ilgalaikę investicijų grąžą ir kartu valdyti rizikos lygį. Šioje sistemoje taip pat įvestas automatinis jaunesnių kaip 40 metų darbuotojų įtraukimas.⁴ Be to, įmokos buvo suvienodintos iki 3 proc. dalyvio darbo užmokesčio ir 1,5 proc. šalies VDU kaip papildoma įmoka, mokama už dalyvį iš valstybės biudžeto.

1 pav. Dalyvavimo antrojoje pakopoje aktyvumo lygis ir vidutinės sumos pagal amžių

Šaltiniai: SODRA ir autorių skaičiavimai.

Pastaba: A grafike parodytas įvairių amžiaus grupių dalyvavimo antrojoje pakopoje lygis nuo 2025 m., B grafike – sukaupytų lėšų vidurkis kartu su SODROS ir pervedimų iš valstybės biudžeto vertėmis.

Remiantis SODROS duomenimis, 2024 m. apie 60 proc. darbingo amžiaus gyventojų aktyviai dalyvavo antrojoje pakopoje. Dar 10 proc. gyventojų turi sukaupytų lėšų joje, tačiau sustabdė savo įmokas, kai 2019 m. tapo įmanoma tai padaryti. Dalyvavimo lygis labai skiriasi priklausomai nuo amžiaus grupės. Pavyzdžiui, jaunesnių nei 25 m. asmenų dalyvavimo lygis yra mažesnis kaip 50 proc., o 25–55 m. asmenų – didesnis nei 70 proc. (žr. 1 pav. A grafiką). Įmokų į sistemą suma sudaro 6,31 mlrd. Eur, o 43,6 proc. šių įmokų yra tik individualios įmokos. Kalbant apie bendrą vertę, pažymėtina, jog naujausi 2025 m. vasario 28 d. duomenys rodo, kad antrosios pakopos

⁴ Visi jaunesni kaip 40 metų darbuotojai turi teisę atsisakyti dalyvauti per tam tikrą laikotarpį (6 mėn.); automatinio įtraukimo procesas kartojamas kas trejus metus. Vyresnio amžiaus darbuotojai gali savanoriškai prisijungti prie sistemos. Nėra jokių kitų dalyvavimo apribojimų, išskyrus tai, kad asmuo yra apdraustas pagal SODROS pensijų sistemą ir yra jaunesnis nei įstatymais nustatytas pensinis amžius.

fondų vertė yra apie 9,21 mlrd. Eur (arba apie 11 proc. BVP), o investicijų prieaugis – beveik 3 mlrd. Eur (daugiau informacijos apie investicinės grąžos raidą praeityje žr. [Lietuvos II pensijų pakopa: analizė ir moksliniai tyrimai 2025 m.](#)). Vidutinė antrosios pakopos lėšų suma taip pat labai skiriasi pagal amžių (žr. 1 pav. B grafiką), kaip ir kiekvienos grupės vidurkio dalis, kuri pasitraukimo atveju perkeliama į pirmąją pakopą (punktyrinė linija).

2.2. Siūloma antrosios pakopos reforma

Toliau aprašomos SADM siūlomi pensijų sistemos antrosios pakopos pakeitimai. Šiame straipsnyje vertinamas pasiūlymas, o ne galutinė reforma. Pakeitimų tikslas – padidinti antrosios pakopos patrauklumą ir lankstumą, užtikrinti savanorišką dalyvių ir darbdavių dalyvavimą, subalansuoti finansines paskatas ir suteikti galimybę pasitraukti iš antrosios pakopos, kai kaupimas tampa sudėtingas arba nereikalingas. Siūlomi pakeitimai išvardyti toliau.

1. Pereiti prie savanoriško modelio atsisakant automatinio asmenų įtraukimo į antrąją pakopą ir taikant modelį, pagal kurį gyventojams būtų teikiama informacija apie galimybes kaupti antrojoje pakopoje, taip pat nuolat būtų kviečiama savanoriškai prisijungti prie sistemos.
2. Lankstumas pasirenkant įmokų į sistemą dydį ir galimybė prireikus jas sustabdyti. Siūloma leisti pasirinkti arba standartinį 3 proc. įmokos dydį, arba jį patogiai padidinti, o pablogėjus finansinei padėčiai, įmokas sustabdyti. Įmokų mokėjimą būtų galima sustabdyti vieniems metams, numatant galimybę šį laikotarpį pratęsti. Įmokos galėtų būti didinamos neribotą laiką su galimybe atšaukti šį sprendimą.
3. Lankstesnės galimybės atsiimti visas sukauptas lėšas arba jų dalį.
 - a. Leisti vieną kartą atsiimti iki 25 proc. sukauptų lėšų ir leisti atsiimti visas sukauptas lėšas likus mažiau nei 5 metams iki pensinio amžiaus tiems, kurie sukauptė mažas sumas (mažiau nei 50 proc., reikalingų anuitetui). Atsiėmimui būtų taikomas 3 proc. mokestis administracinėms išlaidoms padengti.
 - b. Leisti nutraukti kaupimą, kai kaupti tapo sunku dėl 70–100 proc. darbingumo praradimo, sunkios ligos, įtrauktos į Sveikatos apsaugos ministerijos sudarytą ligų sąrašą, arba dėl paliatyviosios priežiūros poreikio.
 - c. Sulaukus pensinio amžiaus, būtų galima atsiimti 25 proc. lėšų, jei šia teise nebūtų pasinaudota iki senatvės pensijos amžiaus.
4. Leisti atsisakyti dalyvavimo pensijų sistemos antrojoje pakopoje per 21 mėnesį.
 - a. Dalyviai galėtų atsiimti arba paversti SODROS pensijų taškais lėšų dalį, kurią sudaro jų individualūs įnašai kartu su visu investicijų prieaugiu (tai sudarytų apie 61,3 proc. antrojoje pakopoje sukauptų lėšų).
 - b. Lėšų dalis, kurią sudaro valstybės įmokos arba iki 2019 m. atlikti SODROS pervedimai, bus perveda į SODRĄ pensijų taškų pavidalu. Apskaitos vieneto kaina būtų nustatoma proporcingai dabartiniam pensijų draudimo tarifui, taikomam Vyriausybės nustatytam vidutiniam darbo užmokesčiui. Apskaitos vieneto kaina būtų nustatoma proporcingai dabartinei pensijų draudimo tarifui, taikomam vyriausybės nustatytam VDU.
5. Neprivalomas darbdavių įtraukimas į pensijų sistemos antrąją pakopą. Darbdaviai gali pasinaudoti pelno mokesčio atskaita už papildomas įmokas. Darbdavių įmokos taip pat gali būti numatytos kolektyvinėse sutartyse.

3. Estijos patirtis

2021 m. Estija įgyvendino savo pensijų sistemos antrosios pakopos reformą. Šiame skyriuje aprašoma sistema bei reforma ir palyginama buvusi Estijos situacija su Lietuvos padėtimi, siekiant išryškinti galimas Estijos patirties įžvalgas dėl siūlomų Lietuvos politikos pakeitimų pasekmių.

3.1. Estijos pensijų sistemos antrosios pakopos reforma

Estijos pensijų sistemos antroji pakopa buvo įvesta 2002 m. Sistema buvo privaloma visoms amžiaus grupėms, gimusioms po 1983 m., ir jos nebuvo galima atsisakyti, o vyresnio amžiaus grupės turėjo galimybę pasirinkti. Iki 2021 m. į sistemą buvo įtraukta apie 75 proc. gyventojų (išsamiau žr. Meriküll, 2024 m.).

Estijoje įmokas į antrąją pakopą sudarė dvi sudedamosios dalys. Pirmą, į sistemą buvo pervedama 2 proc. darbuotojų bruto darbo užmokesčio. Antra, į socialinio draudimo sistemą buvo atskaitoma 4 proc. pensijų draudimo mokesčio iš einamųjų pirmosios pakopos įmokų ir perkelta į antrąją pakopą⁵.

2019 m. vyriausybė nusprendė pradėti atvirkštinį antrosios pakopos etapą, be kita ko, remdamasi prastais privačių pensijų fondų veiklos rezultatais. Reforma pradėta įgyvendinti po dvejų metų, 2021 m., kai dalyvavimas antrojoje pakopoje tapo savanoriškas, o dalyviams buvo leista per metus trimis etapais atsiimti sukauptas pensijų santaupas. Buvo nustatytos sąlygos, kad atsiimti reikėjo visą sukauptą sumą, numatant galimybę pasirinkti, kada per metus atsiimti lėšas. Atsiimtai sumai buvo taikomas 20 proc. gyventojų pajamų mokestis. Be to, sprendimas pasitraukti reiškė, kad dalyvis negalėjo dalyvauti antrojoje pakopoje ateinančius dešimt metų. Prieš 2021 m. reformą antrosios pakopos lėšų vertė buvo 5,3 mlrd. Eur, arba apie 19 proc. BVP.

Pirmasis pasitraukimo etapas įvyko 2021 m. rugsėjo mėn. Daugiausia lėšų buvo atsiimta per pirmąjį etapą – 20 proc. dalyvių (150 000 žmonių) nusprendė pasitraukti iš sistemos, o atsiimtos lėšos sudarė 1,34 mlrd. Eur⁶. Atskaičius mokesčius, į pasitraukusių iš sistemos asmenų banko sąskaitas pervesta apie 1 mlrd. Eur, t. y. apie 70 proc. Estijos namų ūkių sektoriaus vidutinių mėnesinių disponuojamųjų pajamų ir 87 proc. vidutinio mėnesinio vartojimo iki reformos.

Pasitraukimo iš sistemos rodiklis buvo panašus tarp tų jaunesnių amžiaus grupių, kurios buvo priverstos dalyvauti sistemoje, ir tų, kurios savanoriškai prisijungė 2002 m. Tačiau Meriküll (2024 m.) užfiksavo, kad namų ūkiai, turintys didesnę ribinę polinkį vartoti, buvo labiau linkę atsiimti savo pensijų santaupas ir kad pasitraukimo tikimybė paprastai mažėjo didėjant pajamoms. Kitaip tariant, mažas pajamas gaunantys asmenys, turintys didesnę polinkį vartoti, dažniau atsiimdavo lėšas.

⁵ Ši įmokų sistema buvo panaši į Lietuvos sistemą iki 2019 m. reformos, t. y. įmokos buvo perkeltos iš pirmosios pakopos į antrąją.

⁶ Per kitus du etapus pasitraukimo rodiklis 2022 m. sausio mėn. buvo 12 tūkst., o 2022 m. gegužės mėn. – 23 tūkst. dalyvių. 2023 m. pensijų santaupas atsiimančių asmenų skaičius sumažėjo, palyginti su naujų dalyvių skaičiumi, ir dalyvių skaičius vėl pradėjo didėti (Meriküll, 2024 m.).

Estijos finansų ministerija paprašė dviejų didžiausių Estijos bankų – „Swedbank“ ir LHV – išanalizuoti kaip 2021 m. rugsėjo–gruodžio mėn. bus panaudotos atsiimtose lėšos. Šie du bankai gavo ir išanalizavo apie 70 proc. visos atsiimtose sumos. Jie apskaičiavo, kad 25 proc. sumos buvo skirta tiesioginiam vartojimui dar 7 proc. buvo atsiimta grynaisiais pinigais, 13 proc. buvo panaudota paskoloms grąžinti, o 16 proc. buvo pervesti (tikėtina, kad taip pat paskoloms grąžinti). Galiausiai 2021 m. pabaigoje 26 proc. šios sumos vis dar buvo einamosiose sąskaitose. Be to, Meriküll (2024 m.), taikydama suderintą vartotojų kainų indeksą, įvertino pasitraukimo iš antrosios pakopos poveikį infliacijai. Analizė rodo, kad dėl pasitraukimo iš antrosios pakopos sistemos padidėjęs vartojimas prisidėjo prie to, kad infliacija iki keturių ketvirčių po reformos buvo vienu procentiniu punktu didesnė, palyginti su infliacijos lygiu Lietuvoje ir Latvijoje.

3.2. Lietuvos kontekstas ir Estijos patirtis

Kiek Estijos patirtis yra informatyvi ir naudinga atliekant Lietuvos pasiūlymo reformuoti antrąją pakopą *išankstinį* vertinimą, priklauso nuo makroekonominių aplinkybių, kuriomis bus vykdomos reformos, taip pat nuo gyventojų charakteristikų sistemoje.

Estijos makroekonominės aplinkybės likus ketvirčiui iki reformos įgyvendinimo (2021 m. III ketv.) ir Lietuvos padėtis tą patį ketvirtį, taip pat dabartinė padėtis, t. y. 2025 m. I ketv. parodytos 1 lentelėje. Iš lentelės matyti panaši Estijos ir Lietuvos padėtis 2021 m., o tai rodo, jog tikėtina, kad abi šalys ir jų patirtis bus panašios, jei padėtis yra panaši. Tačiau, lyginant 2021 ir 2025 m., tampa aišku, kad dabartinė ekonominė aplinka yra gana skirtinga. Pavyzdžiui, nors tiek Estija, tiek Lietuva atsigavo po pandemijos sukrėtimo ir nominaliojo BVP augimo tempai sudarė apie 13 proc., dabartinė padėtis Lietuvoje, nepaisant pastebimo augimo, rodo lėtesnį tempą, kuris, remiantis naujausiomis prognozėmis, artimiausiu metu greičiausiai ir toliau bus panašaus lygio (daugiau informacijos žr. naujausioje [Lietuvos ekonomikos apžvalgoje](#) (2025 m. I ketv.)). 2021 m. infliacija pagal SVKI taip pat buvo didesnė nei dabar, o tai atitiko lėtesnį nominaliojo BVP augimą. Nedarbo lygis Estijoje ir Lietuvoje 2021 m. skiriasi – atitinkamai 5,8 ir 6,9 proc. Pažymėtina, kad nedarbo lygis Lietuvoje 2025 m. tebėra panašus į 2021 m. lygį. Galiausiai, siekiant suprasti galimą leidimo antrosios pakopos dalyviams atsiimti pinigus poveikį, 2021 m. vidutinis namų ūkių skolos lygis Lietuvoje yra 8 proc. punktais mažesnis nei Estijoje (atitinkamai 32 ir 40 proc. nominaliojo BVP dalimi), o 2025 m. Lietuvoje skolos lygis yra šiek tiek mažesnis – apie 28,5 proc. Panašiai, dabartinė Europos Centrinio Banko (ECB) palūkanų norma gali rodyti, kad paskatos taupyti šiuo metu yra didesnės nei 2021 m.

1 lentelė. Makroekonominė padėtis

	Estija (2021 m. III ketv.)	Lietuva (2021 m. III ketv.)	Lietuva (2025 m. I ketv.)
SVKI (metai), %	5,4	5,2	3,0
Nominaliojo BVP augimo tempas (metinis, %)	13,4	13,0	7,3
Nedarbo lygis, %	5,8	6,9	6,5
Namų ūkių skolos ir nominaliojo BVP santykio vidurkis, %	40	32	28,5
ECB palūkanų norma, %	0	0	3,0

Šaltiniai: ECB, CEIC ir autorių skaičiavimai.

Be makroekonominės aplinkos skirtumų, individualus nevienalytiškumas taip pat svarbus galimam poveikiui, kuris atsirastų, jei antrosios pakopos siūlomi pakeitimai galiausiai būtų įgyvendinti. Pavyzdžiui, Meriküll (2024 m.) pabrėžia, kad Estijos atveju daugiausia pasitraukiančiųjų buvo tarp namų ūkių, turinčių didelį ribinį polinkį vartoti, o tai sustiprino reformos poveikį vartojimui ir lėmė didelę infliaciją.

Norėdami apibūdinti ribinį polinkį vartoti, taip pat sistemoje esančių darbuotojų tipą ir palyginti su Estija, naudojama ketvirtoji [namų ūkių vartojimo ir finansų tyrimo](#) banga, apimanti 2021 m. Remiantis esama literatūra (žr., pavyzdžiui, Kaplan, 2014), apibrėžiama „Hand-to-Mouth“ (H2M) arba finansiškai suvaržytų asmenų dalis. Tai asmenys, kurių likvidusis turtas, t. y. likvidusis finansinis turtas (santaupos, indėliai, obligacijos, akcijos, gryniesi pinigai ir kt.), atėmus skolą, yra lygus arba mažesnis nei pusė jų metinių pajamų. Be to, skaičiuojant ribinį polinkį vartoti (MPC), remiamasi tokiu HFCS klausimu, kaip tai buvo daroma ankstesnėje literatūroje naudojant tuos pačius duomenis (žr. Drescher, 2020): „*Įsivaizduokite, kad netikėtai iš loterijos gaunate pinigų, kurių suma lygi jūsų namų ūkio per mėnesį gaunamų pajamų sumai. Kokią dalį išleistumėte prekėms ir paslaugoms per ateinančius 12 mėn., palyginti su suma, kurią sutaupytumėte vėlesniam laikui arba panaudotumėte paskoloms grąžinti?*“. Pinigų dalis, kurią tam tikras namų ūkis skirtų vartojimui yra MPC, o MPC Lietuvoje gaunama kaip visų namų ūkių MPC vidurkis.

Finansiškai suvaržytų asmenų dalis ir nedidelis Lietuvos ir Estijos namų ūkių polinkis vartoti 2021 m. parodytos 2 lentelėje **Error! Reference source not found.** Skaičiai rodo kai kuriuos svarbius šių dviejų šalių namų ūkių skirtumus. Lietuvoje suvaržytų asmenų (arba H2M) dalis yra daug didesnė ir sudaro beveik pusę HFCS respondentų, o Estijoje – tik trečdalį. Vidutinis dalyvavimo antrojoje pakopoje lygis, nustatytas remiantis HFCS duomenimis, taip pat rodo didelius skirtumus: Estijoje jis yra didesnis, tikriausiai dėl to, kad sistema yra privaloma nemažai daliai gyventojų, kaip aptarta 3.1 skirsnyje. Abiejų šalių ribiniai polinkiai vartoti taip pat skiriasi: Lietuvos namų ūkiai apklausoje atsakė, kad jie didesnę loterijos pajamų sukeltą šoko dalį išleistų vartojimui negu Estijos namų ūkiai.

Apskritai Estijos ir Lietuvos palyginimas rodo, kad pasitraukimo iš antrosios pakopos pasekmės Lietuvoje daugiausia priklausys nuo trijų pagrindinių klausimų, kurie labai skirsis atsižvelgiant į dabartines Lietuvos aplinkybes ir Estijos padėtį 2021 m. Pirma, namų ūkių skola Lietuvoje šiuo metu yra mažesnė nei Estijoje, kur per ketvirtį po pasitraukimo apie 13 proc. atsiimtų lėšų buvo

panaudota vartojimo paskoloms grąžinti. Šis skolos lygio skirtumas gali reikšti, kad vidutinis Lietuvos namų ūkis didesnę lėšų dalį galėtų skirti vartojimui arba taupymui. Šiuo atžvilgiu tikėtina, kad vartojimo reakcija Lietuvoje yra didesnė ne tik dėl mažesnės vidutinės namų ūkių skolos, bet, dar svarbiau, dėl to, kad šalyje, palyginti su Estija, yra didesnis ribinis polinkis vartoti, kaip matyti iš skaičiavimų, gautų naudojant tuos pačius duomenis ir metodiką. Tačiau pastaraisiais mėnesiais stebimas palūkanų normų mažėjimo modelis gali reikšti, kad dėl dabartinių palūkanų normų galintis atsirasti paskatas taupyti slopinantis poveikis vartojimo reakcijai nyksta. Taigi, atsižvelgiant į tai, kad turimi duomenys rodo, jog Estijos namų ūkiai per ketvirtį vartojimo reikmėms panaudojo 30–40 proc. atsiimtų lėšų, galima tikėtis, kad Lietuvos namų ūkiai išleis 50–60 proc. atsiimtų antrosios pakopos lėšų. Svarbu ir tai, kad dabartinė ECB palūkanų norma – 3 proc., o 2021 m. buvo 0 proc. – gali reikšti, kad Lietuvos namų ūkiai, atsisakę dalyvauti antrojoje pakopoje, gali sumažinti vartojimą ir palyginti didesnę atsiimtų lėšų dalį skirti santaupoms, atsižvelgiant į šiuo metu didesnę grąžą. Tačiau pastaraisiais mėnesiais stebima indėlių palūkanų normų mažinimo tendencija gali rodyti, kad mažėjantis poveikis, kurį vartojimo atsakui gali daryti paskatos taupyti dėl dabartinių palūkanų normų, išnyksta.

2 lentelė. Asmenų, kuriems taikomi suvaržymai, ir MPC dalis

	Estija (2021 m.)	Lietuva (2021 m.)
H2M namų ūkiai	0,3631	0,4953
Gyventojų amžius (H2M)	42,40 (40,64)	45,75 (44,29)
Dalyvavimas antrojoje pakopoje (H2M)	0,8084 (0,4048)	0,4996 (0,5514)
H2M turimų antrosios pakopos lėšų dalis	0,3273	0,5467
Vidutinis MPC	0,3854	0,5716
MPC tarp antrosios pakopos dalyvių	0,3768	0,5694
MPC tarp H2M namų ūkių	0,4394	0,5685
MPC tarp H2M namų ūkių pagal antrąją pakopą	0,4299	0,5687
MPC tarp H2M namų ūkių, jaunesnių kaip 30 m., pagal antrąją pakopą	0,4210	0,4475

Šaltiniai: HFCS ir autorių skaičiavimai.

4. Galimas lėšų atsiėmimo iš antrosios pakopos poveikis ekonomikai

Šiame skyriuje pateikiamas išankstinis vertinimas, kokį bendrą poveikį gali turėti leidimas gyventojams atsisakyti dalyvauti antrojoje pakopoje ir atsiimti savo įmokas pagrindiniams makroekonominiais statistiniams duomenims. Šiuo tikslu taikomas bendrosios pusiausvyros modelis ir įgyvendinami alternatyvūs scenarijai, kuriuos lemia sukrėtimo, galinčio paveikti ekonomiką, dydis, priklausomai nuo asmenų, atsiimančių antrosios pakopos lėšas, dalies. Pirmiausia pristatomos pagrindinės modelio, kuriuo remiamasi, sudedamosios dalys, po to, remiantis modeliavimo prielaidomis, aptariamas makroekonominis poveikis, kurį gali turėti pasitraukimas iš pensijų sistemos antrosios pakopos.

4.1. Kiekybiniai modeliai ir vertinimas

Vertinamas platesnis makroekonominis poveikis, kurį gali turėti įvairūs pasitraukimo iš antrosios pakopos scenarijai, kurie gali atsirasti per siūlomą 12 mėn. laikotarpį, per kurį galima atsisakyti dalyvauti. Pagrindinis modelis yra LITMAS – vidinis Lietuvos ekonomikos DSGE modelis, į kurį įtrauktos kelios realiosios ir nominaliosios trintys. Be kitų savybių, modelis apima dviejų tipų namų ūkius. Viena vertus, suvaržyti namų ūkiai (H2M), kurie išleidžia visas turimas pajamas arba, kitaip tariant, jų ribinis polinkis vartoti (MPC) lygus 1. Kita vertus, nesuvaržyti namų ūkiai, kurie dalį savo pajamų išleidžia ir kitą dalį taupo. Modelyje nesuvaržytų asmenų MPC yra 0,57, kaip rodo HFCS išvados.

Vertinant bendrą antrosios pakopos lėšų atsiėmimo poveikį, atliekami toliau nurodyti veiksmai. Pirmia, remiantis 3.2 skirsnyje aptarta HFCS informacija, apibrėžiama lėšų dalis, kurią atsiims suvaržyti ir nesuvaržyti asmenys. Modelyje suvaržytų asmenų MPC yra lygus 1, o mikroduomenys rodo, kad jis yra mažesnis. Siekiant atsižvelgti į šiuos skirtumus ir leisti modeliui atkartoti vidutinį MPC ekonomikoje, daroma prielaida, kad 28 proc. modelio asmenų elgsis kaip suvaržyti, t. y. suvartos viską, ką atsiims (54,67 proc., žr. 2 lentelę), jiems modelyje skiriama 30 proc. lėšų. Kita atsiimta pinigų suma tenka nesuvaržytiems namų ūkiams, kurie remdamiesi savo MPC, suvartos 57 proc. Atsiimtų lėšų, o kitą dalį sutaupys. Visuose scenarijuose (remiantis pasitraukiančių iš antros pakopos žmonių dalimi) išlaikoma pastovi lėšų, kurias atsiims suvaržyti ir nesuvaržyti namų ūkiai, dalis, todėl makroekonominio poveikio scenarijų skirtumai priklauso tik nuo sukrėtimo dydžio. Vertiname tris skirtingo dydžio II pakopos pensijų kaupimo scenarijus, pagal kuriuos 20 %, 40 % ir 60 % dalyvių atsisako dalyvauti II pakopoje ir atsiima lėšas iš pensijų sistemos.

Vertinami trys skirtingi antrosios pakopos pensijų fondų lėšų atsiėmimo individualiais tikslais, o ne pervedimo į pirmąją pakopą scenarijai. Šie scenarijai grindžiami tuo, kad 20, 40 ir 60 proc. dalyvių nusprendžia pasitraukti iš antrosios pakopos ir atsiima sukauptas lėšas. Naujausiais duomenimis, dabartinė antrosios pakopos lėšų vertė yra 9,21 mlrd. Eur. Remiantis SODROS duomenimis, lėšų dalis, atspindinti individualias įmokas, yra 2,75 mlrd. Eur. Be to, antrosios pakopos pakeitimų pasiūlyme nurodyta, kad dalyviams bus leidžiama atsiimti investicijų prieaugį, kuris sudaro 2,90 mlrd. Eur. Kadangi kol kas nėra aiškaus sprendimo dėl pinigų, kurie būtų atsiimti, apmokestinimo, manoma, kad bendroji vertė atiteks gyventojams. Todėl didžiausia bendroji vertė, kuri gali patekti į ekonomiką, būtų 5,65 mlrd. Eur. Remiantis šia suma, sudaromi šie scenarijai:

- 1 scenarijus: jei pasitrauktų 60 proc. dalyvių, į ekonomiką iš viso įplauktų 3,39 mlrd. o 2,37 mlrd. Eur būtų skirta vartojimo reikmėms.
- 2 scenarijus: jei pasitrauktų 40 proc. dalyvių, į ekonomiką iš viso įplauktų 2,26 mlrd., o 1,58 mlrd. Eur būtų skirta vartojimo reikmėms⁷.
- 3 scenarijus: jei pasitrauktų 20 proc. dalyvių, į ekonomiką iš viso įplauktų 1,13 mlrd., o 0,79 mlrd. Eur būtų skirta vartojimo reikmėms.

Pagal kiekvieną iš šių scenarijų apskaičiuojama, kiek, palyginti su 2026 m. pirmojo ketvirčio prognoze, padidės suvartojimas⁸. Tada remiantis šia verte, nustatomi namų ūkių biudžeto suvaržymo sukrėtimai, kurie atitiktų pinigų sumą, kuri patektų į ekonomiką. Pagal kiekvieną scenarijų daroma prielaida, kad sukrėtimas ekonomikai smogs 2026 m. pirmąjį ketvirtį ir pasiskirstys per du ketvirčius. Atkreipiamas dėmesys, kad tuo atveju, jei gyventojai nuspręs skirtingu metu pasitraukti iš antrosios pakopos per vyriausybės siūlomą laikotarpį, sukrėtimo dydis bus mažesnis, taip pat bus mažesnis ir makroekonominių kintamųjų atsakas. Tačiau Estijos patirtis rodo, kad dauguma asmenų, nusprendusių pasitraukti iš sistemos, tai padarė pasitaikius pirmai progai. Analizuojant daroma prielaida, kad nesuvaržyti namų ūkiai 2026 m. pirmąjį ir antrąjį ketvirčiais savo vartojimo lygį padidins 50, o suvaržyti namų ūkiai pirmąjį ketvirtį savo vartojimą padidins 75, o antrąjį ketvirtį – 25 proc. Kiekybiškai įvertinamas šių šokų poveikis pagrindiniams modelio makroekonominiams kintamiesiems, tokiems kaip BVP ir infliacija. Nustačius sumodeliuotą makroekonominį poveikį, šie įverčiai derinami su Lietuvos banko pagrindinėmis prognozėmis, siekiant įvertinti, kokią poveikį lėšų atsiėmimas iš antrosios pakopos turės ekonomikai, palyginti su scenarijumi, kad pensijų sistemos politika nesikeis nuo 2026 m. pirmojo ketvirčio iki 2027 m. ketvirtojo ketvirčio.

4.2. Bendros pasekmės

Remiantis įverčiais, kiekybiškai įvertinamas pasirinktų antrosios pakopos lėšų atsiėmimo scenarijų makroekonominis poveikis ekonomikai. Poveikis ketvirtiniam realiajam BVP, realiajam importui, realiajam vartojimui (rodikliai išreikšti mlrd. Eur) ir infliacijai pagal SVKI, išreikštai metiniais ketvirtiniais procentiniais dydžiais, 2025 m. ketvirtąjį ketvirtį–2027 m. ketvirtąjį ketvirtį parodytas 2 pav. Skaičiai aiškiai rodo, kad pasitraukimo iš antrosios pakopos makroekonominis poveikis priklauso nuo sukrėtimo dydžio arba, kitaip tariant, nuo antrosios pakopos dalyvių, nusprendusių atsiimti lėšas, dalies. Paveiksle pateikiama pagrindinė (bazinė) prognozė (punktyrinė juoda linija) kartu su trimis pirmiau aptartais scenarijais.

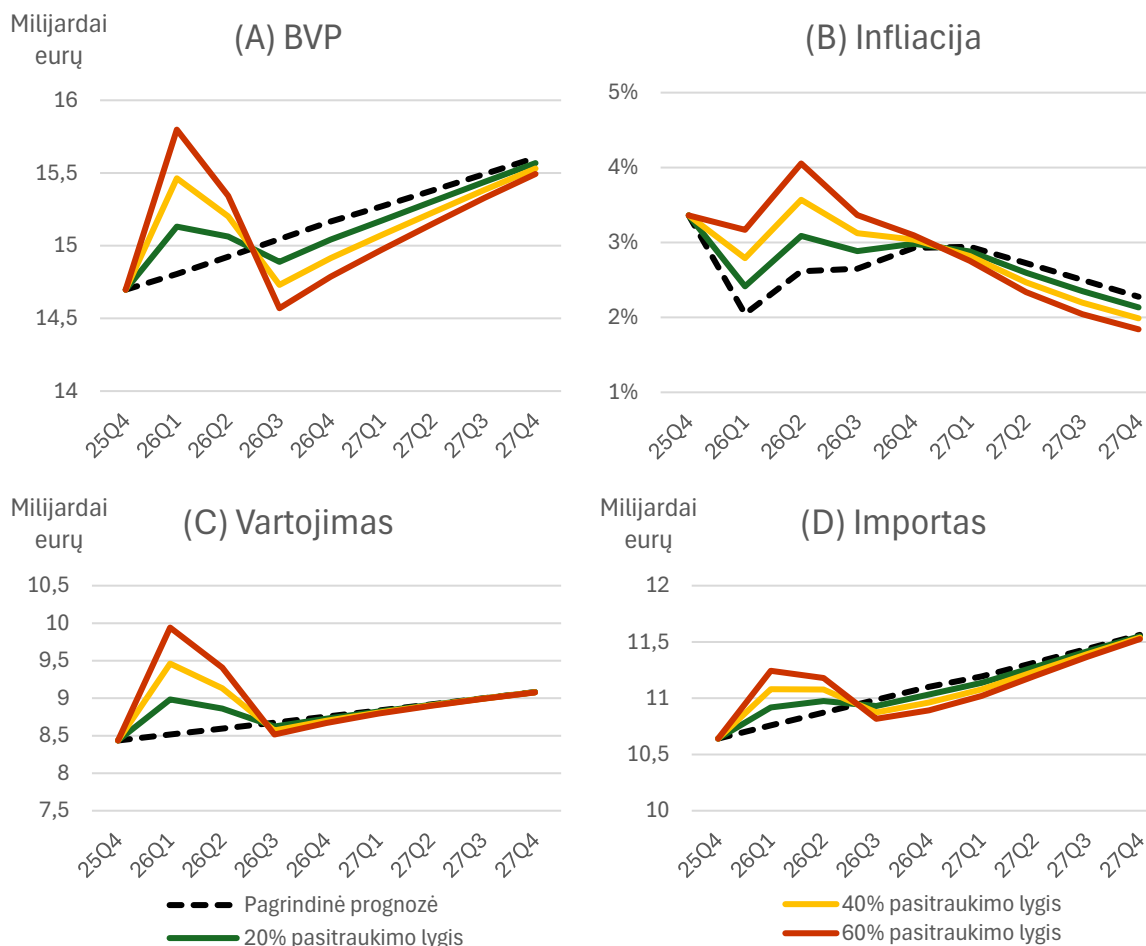
Sumodeliuotas vartojimo atsakas ir poveikis realiajam BVP bei infliacijai pavaizduotas 2 pav. C grafike (žr. A ir B grafikus). Pagal 40 proc. pasitraukimo iš antrosios pakopos scenarijų vartojimui skiriama 1,58 mlrd. Eur. Kaip aptarta anksčiau, iš šio grafiko matyti, kad daugiausia vartojimas padidėja 2026 m. pirmąjį ketvirtį, tačiau nemaža atsiimtų lėšų dalis atidedama vartojimui 2026 m. antrajam ketvirčiui., o vartojimas tebėra didelis, palyginti su pagrindine dviejų ketvirčių prognoze. Po šių dviejų ketvirčių suvartojimas vėl priartėja prie prognozuojamo lygio, tačiau 2026 m. antrąjį pusmetį tebėra šiek tiek mažesnis už pagrindinį prognozę dėl namų ūkių sprendimo metų

⁷ Šis scenarijus atitinka [neseniai atliktą apklausą](#), iš kurios matyti, kad 4 iš 10 asmenų norėtų atsisakyti dalyvauti antrojoje pakopoje.

⁸ Daugiau informacijos apie [Lietuvos ekonomikos makroekonominę prognozę ateinantiems trejiems metams pateikta Lietuvos ekonomikos apžvalgoje \(2025 m. 1 ketv.\)](#).

pradžioje vartoti daugiau. Svarbu tai, kad vartojimo padidėjimas turi platesnį makroekonominį poveikį. Pavyzdžiui, pagal 40 proc. pasitraukimo iš antrosios pakopos scenarijų, padidėjus realiajam vartojimui, realusis BVP 2026 m. pirmąjį ketvirtį padidės 0,66 mlrd., o 2026 m. antrąjį ketvirtį – 0,28 mlrd. Eur. Realiojo vartojimo padidėjimas nevirsta realiojo BVP, nes, be kita ko, prekybos balansui poveikį daro ir importo pokytis.

2 pav. Makroekonominis poveikis

Šaltiniai: SODRA, Lietuvos banko prognozių duomenys ir autorių skaičiavimai pagal LITMAS DSGE modelį.
Pastabos: paveiksle parodytas modeliuojamo atsako į antrosios pakopos pasitraukimo ir lėšų atsiėmimo scenarijus ir keturių pagrindinių makroekonominių kintamųjų Lietuvos banko prognozių derinys. Daroma prielaida, kad atsiimtų lėšų poveikis ekonomikai 2026 m. pirmąjį ir antrąjį ketvirčiais bus traktuojamas kaip vartojimo sukrėtimas. A grafike parodytas ketvirčio realusis BVP, mlrd. Eur; B grafike – ketvirtinė metinė infliacija pagal SVKI; C grafike – ketvirčio realusis vartojimas, mlrd. Eur; D grafike – ketvirčio realusis importas, mlrd. Eur.

Nepriklausomai nuo sukrėtimo dydžio, 2 pav. parodyta, kaip BVP padidėjimą (žr. A grafiką) lemia išaugusi paklausa, nes lėšų atsiėmimas iš antrosios pakopos lemia laikinai didesnes namų ūkių disponuojamąsias pajamas. Didesnės disponuojamosios pajamos ir su tuo susijęs vartojimo atsakas matyti iš C grafiko – jame atsako dydis priklauso nuo lėšų, kurios pateks į ekonomiką, sumos. Vidaus ekonomika negali visiškai patenkinti vartojimo poreikių dėl trumpalaikių pajėgumų apribojimų, o tai reiškia, kad padidės ir importas (žr. D grafiką). Svarbu tai, kad šis vartojimo padidėjimas turi tiesioginį ir netiesioginį poveikį infliacijai. Viena vertus, didesnė produktų paklausa daro spaudimą didinti vietos vartotojų kainas (SVKI). Kita vertus, kadangi įmonės turi samdyti daugiau darbuotojų, kad patenkintų padidėjusią produktų (prekių ir paslaugų) paklausą,

kyla darbo užmokestis. Taigi tiek didesnis vartojimas, tiek didesnis darbo užmokestis didina vartotojų kainas, todėl infliacijos lygis yra didesnis, nei prognozuota (žr. B grafiką)⁹.

Po pradinio augimo papildomos disponuojamosios pajamos iš lėšų atsiėmimo (iš antrosios pakopos) buvo naudojamos vartojimui, o po 2026 m. antrojo ketvirčio šio papildomo pajamų šaltinio namų ūkiai nebeturi. Kadangi darbo užmokestis ir kainos yra nelankstūs (taip greitai neprisitaiko prie esamų pokyčių), BVP krinta žemiau savo tendencijos. Šis nuosmukis yra dviejų veiksmų padarinys. Viena vertus, atsižvelgiant į tai, kad pradinis sukrėtimas padidino vartotojų kainas, kurios nekoreguojamos akimirksniu, namų ūkiai šioje kainų aplinkoje sumažino savo paklausą. Kita vertus, mažėjant produktų paklausai, įmonės siekia pritaikyti pajėgumus. Tačiau, kadangi darbo užmokestis mažėja nelanksčiai, koregavimas vyksta dėl mažesnės darbo jėgos paklausos. Abu veiksniai sustiprina viena kitą, paaiškindamos realiojo BVP sumažėjimą iškart po pirminio sukrėtimo. Šis koregavimas turi akivaizdų poveikį infliacijos dinamikai, nes kainų augimas yra mažesnis už pagrindinę prognozę, o ekonomikos augimas atsilieka nuo pagrindinės prognozės. Tačiau nominaliesiems kintamiesiems koreguojantis ir paklausai stabilizuojantis, ekonomikos augimas grįžta į prognozuojamą lygį

Stebima pasirinktų makroekonominių kintamųjų dinamika rodo tiek namų ūkių ir įmonių pasirinkimo tam tikru laikotarpiu vaidmenį, tiek sukrėtimo perdavimo per ekonomiką nelankstumą. Svarbu tai, kad šiais kanalais taip pat paaiškinama, kodėl, nepaisant laikino pajamų sukrėtimo pobūdžio, jo poveikis BVP ir infliacijai vis dar stebimas iki 2027 m. ketvirtojo ketvirčio, nes dėl jų koregavimas sulėtėja. Metiniai realiojo BVP ir infliacijos augimo tempai parodyti 3 lentelėje. A grafike pateiktos 2026 ir 2027 m. Lietuvos banko pagrindinės BVP ir infliacijos prognozės. Šie skaičiai rodo kad 2026 ir 2027 m. BVP padidės 3 proc. per metus, o prognozuojama infliacija sudarys 2,6 proc. Iš lentelės, kurioje daugiausia dėmesio skiriama 40 proc. pasitraukimo iš antrosios pakopos scenarijui (žr. C grafiką), matyti, kad šis sukrėtimo dydis reiškia, kad 2026 m. realiojo BVP augimas padidės 0,7 proc. punkto, palyginti su pagrindine prognoze, o metinis BVP augimas 2027 m. bus 1,5 proc. punkto mažesnis. 2026 m. infliacijos lygis yra 0,5 proc. punkto didesnis, o 2027 m. – 0,2 proc. punkto mažesnis, palyginti su pagrindine prognoze. Pažymėtina, kad BVP augimas sulėtėjo dėl dviejų veiksmų. Viena vertus, dėl pirmiau aptarto ekonominio koregavimo realusis BVP nukrinta žemiau pagrindinės prognozės (žr. 2 pav. A grafiką). Kita vertus, 2027 m. metiniam augimo tempui poveikį taip pat daro didesnis realusis BVP 2026 m., palyginti su pagrindinėje prognozėje nurodytu lygiu. B ir D grafikuose pateikti skaičiai pagal 20 ir 60 proc. pasitraukimo iš antrosios pakopos scenarijus, pagal kuriuos realiojo BVP dinamika yra tokia pati, tačiau nukrypimų nuo prognozės dydis priklauso nuo į ekonomiką patenkančių pinigų sumos.

Metinio augimo tempo svyravimai rodo, kad atsiėmus lėšas padidės makroekonominis kintamumas, kaip rodo metinio augimo tempų nuokrypiai nuo pagrindinės prognozės. Tačiau, atsižvelgiant į metinius vidutinius augimo tempus per visą laikotarpį, t. y. 2025–2027 m., rezultatai rodo, kad pagal 40 proc. pasitraukimo iš antrosios pakopos scenarijų realiojo BVP augimas iki 2027 m. būtų 0,2 proc. punkto mažesnis, palyginti su pagrindine prognoze. Kita vertus, jei skaičiuosime realiojo BVP augimą ir infliaciją nuo 2025 m. ketvirtojo ketvirčio iki 2027 m. ketvirtojo ketvirčio, pagal pagrindinę prognozę numatoma, kad ketvirtinis realusis BVP augs 6,2, o pagal 40 proc. pasitraukimo iš antrosios pakopos scenarijų – 5,7 proc. Kadangi vidutiniu laikotarpiu

⁹ Paklausos spaudimas gerokai padidina infliaciją, nes įmonės veikia pagal *Calvo* kainodarą: tos, kurios gali koreguoti kainas, tai darys reaguodami į padidėjusią paklausą, dėl kurios padidės bendras kainų lygis. Infliacijos lūkesčiams tenka svarbus vaidmuo, nes į ateitį orientuoti vartotojai numato kainų augimą ir atitinkamai koreguoja savo išlaidas.

realusis BVP yra mažesnis, infliacija taip pat bus mažesnė už pagrindinę prognozę, nes ekonomika prisitaikys, kaip paaiškinta pirmiau.

Galiausiai, kaip matyti iš 2 pav., nors laikinas pajamų sukrėtimas ekonomikoje bus jaučiamas ilgiau nei du ketvirčius, t. y. laikotarpį, per kurį vartojimas didės, realusis BVP ir infliacija grįš į buvusį lygį, jei siūlomi antrosios pakopos pakeitimai neiškreips tendencijų, kurios makroekonomikoje buvo prognozuojamos prieš atsiimant lėšas iš antrosios pakopos. Darant prielaidą, kad sukrėtimas nepakeis iki esamo antrosios pakopos pasiūlymo buvusios tendencijos, numatoma, kad tiek realusis BVP, tiek infliacija iki 2028 m. pabaigos (tarp III ir IV ketv.) vėl pasieks prognozuotą lygį.

3 lentelė. Makroekonominių kintamųjų augimo tempai

	Metai	BVP, %	Infliacija, %
A. Pagrindinė prognozė	2025–2026	3,0	2,6
	2026–2027	3,0	2,6
	2025–2027	3,0	2,6
B. 20 proc. dalyvių pasitraukimas iš antrosios pakopos	2025–2026	3,4	2,8
	2026–2027	2,3	2,5
	2025–2027	2,9	2,5
C. 40 proc. dalyvių pasitraukimas iš antrosios pakopos	2025–2026	3,7	3,1
	2026–2027	1,5	2,4
	2025–2027	2,8	2,5
D. 60 proc. dalyvių pasitraukimas iš antrosios pakopos	2025–20–26	4,0	3,4
	2026–2027	0,7	2,2
	2025–2027	2,7	2,4

Pastabos: lentelėje pateikiami dviejų makroekonominių kintamųjų – realiojo BVP ir infliacijos – augimo tempai pagal LB pagrindinę prognozę ir tris pasitraukimo scenarijus. Pagal kiekvieną scenarijų pirmose dviejose eilutėse rodomas metinis augimo tempas, o trečioje eilutėje (pažymėtoje žyma „2025–27“) – vidutinis metinis augimo tempas, apskaičiuotas nuo kiekvienų metų paskutinio ketvirčio per dvejų metų laikotarpį. Metiniai augimo tempai nustatomi susumavus kiekvienų metų visų keturių ketvirčių vertes ir apskaičiuojamas procentinį pokytis, palyginti su praėjusių metų tų pačių ketvirčių suma.

5. Pakeitimo normų analizė pagal dabartinę sistemą ir siūloma nauja sistema

Pirmiausia įvertinama dabartinė pensijų sistema atsižvelgiant į būsimas pajamų pakeitimo normas ir teikiamų antrosios pakopos pasiūlymų poveikį. Pirmą, pristatoma strategija, pagal kurią apskaičiuojamos ilgalaikės pakeitimo normos. Antra, aptariami strategijos rezultatai ir parodoma, kaip pasitraukimas iš antrosios pensijų pakopos paveiks gyventojų pajamų pakeitimo normas. Galiausiai kiekybiškai įvertinamas poreikis didinti užimtumo arba mokesčių draudimo pensijų normas, siekiant kompensuoti mažėjančias pajamų pakeitimo normas.

5.1. Amžiaus grupėms būdingos pajamų pakeitimo normos modeliavimas

2025–2070 m. vidutinio darbuotojo pajamų pakeitimo normų scenarijai grindžiami gyvenimo ciklo metodu skirtingoms amžiaus grupėms, taip pat visos ekonomikos darbo užmokesčio ir gyventojų skaičiaus dinamikos prognozėmis. Iš pradžių pagal oficialią formulę nustatomas pensijos dydis išėjimo į pensiją metu. Svarbu tai, kad modeliavimo strategijoje daugiausia dėmesio skiriama pensininkams, todėl netiesiogiai daroma prielaida, kad surinktas išmokas visiškai išmoka sistema. Taip pat daroma išvada, kad egzistuoja socialinės apsaugos rezervai, kurie galėtų padidinti pakeitimo normas, padidindami pirmosios pakopos pensijos dydį, taip pat naudoti didesnę indeksavimo strategiją, arba galimybė kad vyriausybė perves papildomus išteklius į pensijų sistemą naudodama mokestines pajamas. Remiantis šia prielaida, individuali pensijos vertė apskaičiuojama taip:

$$\begin{aligned} \text{Senatvės pensija} &= 1 \text{ pakopa} + 2 \text{ pakopa} \\ &= \text{bendroji pensijos dalis} + \text{individualioji pensijos dalis} + 2 \text{ pakopa} \\ &= \frac{CY}{MY} \times B + U \times V + \frac{(0.03 \times w + 0.015 \times W) \times (1 + r)^{CY}}{20}, \end{aligned}$$

kur: CY – faktiniai įmokų mokėjimo metai; MY – minimalūs įmokų mokėjimo metai, suteikiantys teisę gauti visą pensiją; B – bendroji pirmosios pakopos SODROS pensijos (arba bazinės pensijos) dalis; V – SODROS taškų vertė, pagal kurią nustatoma individualioji arba susijusi su pajamomis pirmosios pakopos pensijos dydžio dalis; U – sukaupti SODROS vienetai, kurie priklauso nuo įmokų mokėjimo metų ir individualaus darbo užmokesčio w ir Vyriausybės nustatyto VDU santykio.

Atkreiptinas dėmesys, jog formulė reiškia, kad, jei vidutiniškai asmuo moka daugiau metų, nei minimaliai reikalaujama, bendrosios pensijos vertės komponentas proporcingai padidės. Panašiai, jei asmens VDU yra didesnis už Vyriausybės nustatytą VDU, su darbo užmokesčiu susijusi dalis taip pat bus didesnė, nes padidės SODROS vienetai¹⁰. Antrosios pakopos anuitetų atveju apskaičiuojama lėšų vertė ir ta vertė po lygiai padalijama per visą pensinį laikotarpį. Įmokos priklauso nuo individualaus darbo užmokesčio ir W , kuris yra visos šalies VDU, kurį Vyriausybė naudoja kaip subsidiją antrajai pakopai. r yra investicinių fondų palūkanų norma. Antrosios

¹⁰ Daugiau informacijos apie tai, kaip nustatoma pirmosios pakopos pensijos dydis, pateikiama SODROS interneto svetainėje: <https://www.sodra.lt/kaip-apskaiciuojama-pensijos-verte?lang=lt>

pakopos anuiteto vardiklis yra pensinio amžiaus (65 m.) ir tikėtinos gyvenimo trukmės (85 m.) skirtumas, pagal kurį nustatoma, kiek metų pensininkas gaus išmokas iš fondo.

Pagal šią formulę prognozuojama tam tikros amžiaus grupės vidutinės dirbančiojo pensijos dydis sulaukus pensinio amžiaus. Pensijos dydis išėjimo į pensiją metu skirtingais laikotarpiais nustatomas remiantis gyvenimo ciklo modelių įžvalgomis iš gyvenimo ciklo modelių, t. y. darbo užmokestis sparčiau auga darbuotojų karjeros pradžioje, kartu su bendrais kintamaisiais, tokiais kaip šalies darbo užmokestis, Vyriausybės nustatytas VDU ir šalies darbo užmokesčio fondo, prognozėmis. Išsami informacija apie kiekvieno pensijų vertės lygties kintamojo prielaidas pateikta A priede.

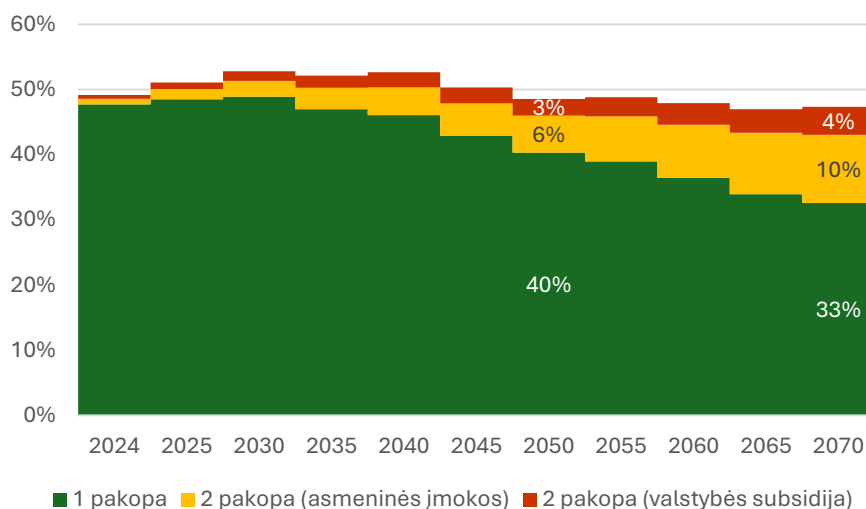
5.2. Pirmosios ir antrosios pensijų pakopų pajamų pakeitimo normos pagal skirtingus pasitraukimo scenarijus

Norint nustatyti pakeitimo normas, pirmiausia apskaičiuojamas pensijos dydis sulaukus pensinio amžiaus pagal pirmiau pateiktą formulę. Nustatę pensijos dydį, apskaičiuojame kiekvienos amžiaus grupės pajamų pakeitimo normos kaip pensinės dydžio ir pensinio amžiaus sulaukusio asmens grynojo darbo užmokesčio, t. y. prognozuojamo kiekvienos amžiaus grupės darbo užmokesčio, kai jie sulauks įstatymais nustatyto pensinio amžiaus, santykį¹¹. Kiekvienos amžiaus grupės pajamų pakeitimo normą išskaidome į tris sudedamąsias dalis: pirmąją pakopą, antrosios pakopos individualiąją dalį ir antrosios pakopos valstybės subsidiją.

Pirmiausia apibūdinamos pajamų pakeitimo normos, pagrįstos mūsų gyvavimo ciklo modeliavimo strategija (žr. 3 pav.), kurioje naudojamos Lietuvos Respublikos valstybės kontrolės gyventojų skaičiaus prognozės (iki 2050 m.) ir Eurostato ilgalaikės prognozės (iki 2070 m.), pakoreguotos šių eilučių nuokrypiu nuo naujausių trumpalaikių gyventojų skaičiaus prognozių. Iš paveikslo matyti, kad vidutinė pajamų pakeitimo norma asmeniui, kuris priklauso tik pirmajai pensijų sistemos pakopai, iki 2050 m. bus 40 proc. (iki 2070 m. – 33 proc.). Ši mažėjimo tendencija yra gyventojų skaičiaus mažėjimo pasekmė, nes gyventojų skaičiaus mažėjimas neigiamai veikia darbo užmokesčio fondo augimą, taigi ir pirmosios pakopos sudedamųjų dalių augimą. Remiantis ankstesniais įverčiais, rezultatai rodo, kad antrosios pakopos įmokos padeda kompensuoti pirmosios pakopos pajamų pakeitimo normų mažėjimą. Konkrečiai, paveiksle parodyta, kad asmens, kuris yra pirmosios ir antrosios pakopų dalyvis, pajamų pakeitimo norma 2050 m. bus 49, o 2070 m. – 47 proc. Šią 9 proc. punktų (2050 m.) ir 14 proc. punktų (2070 m.) didesnę pakeitimo normą lemia tiek individualios įmokos (atitinkamai 6 ir 10 proc. punktų), tiek vyriausybės subsidija (atitinkamai 3 ir 4 proc. punktai). Svarbu tai, kad dabartinis pajamų pakeitimo normų lygis Lietuvoje, palyginti su kitomis Europos šalimis, yra žemas. Lietuva išsiskiria kaip viena iš šalių, kuriose pajamų pakeitimo normos yra mažesnės (žr. [Eurostato bendrą pajamų pakeitimo santykį](#) palyginimui ES šalyse), ir gerokai mažesnis už EBPO rekomendacijas, iš kurių matyti, kad tinkamų pajamų pakeitimo normų lygis turėtų būti apie 70 proc. pajamų, gautų prieš išeinant į pensiją.

¹¹ Daroma prielaida, kad asmenys, sulaukę įstatymais nustatyto pensinio amžiaus, jau yra išdirbę įgiję būtinajį stažą. Remiantis prielaidomis, prognozės rodo, kad vidutiniškai asmuo sumoka daugiau įmokų nei nustatytas minimumas.

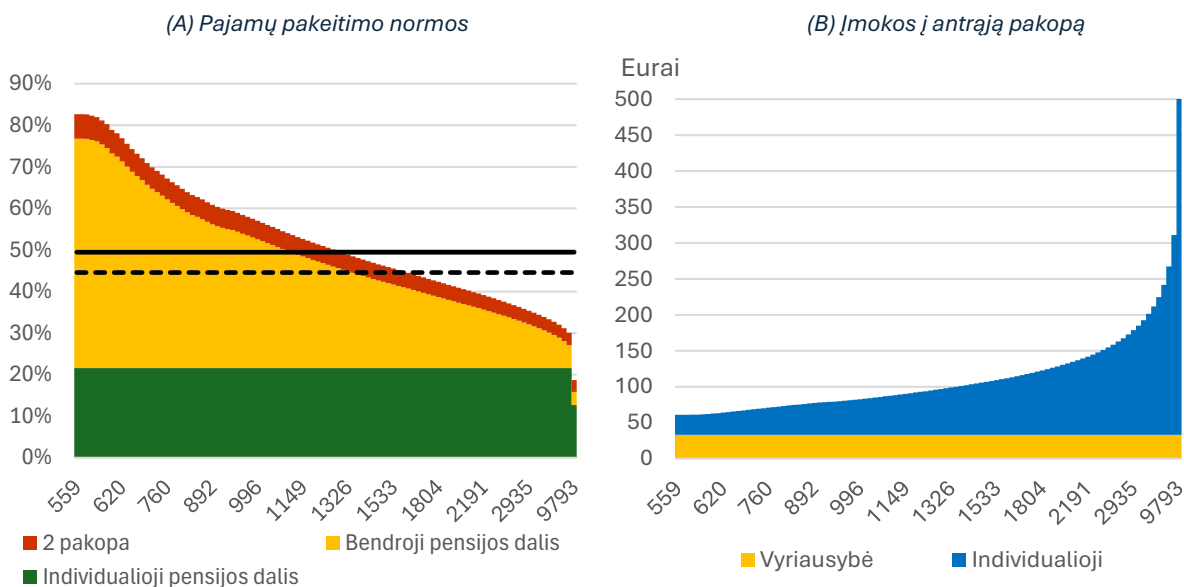
3 paveikslas. Pirmosios ir antrosios pakopos pajamų pakeitimo normų prognozės

Šaltiniai: SODRA, Valstybės duomenų agentūra, Eurostatas ir autorių skaičiavimai pagal 5.1 skirsnyje pateiktą modelį.

Pastaba: paveiksle parodytas kiekvienos pensijų amžiaus grupės pajamų pakeitimo normų išskaidymas į pirmąją pakopą, individualias įmokas į antrąją pakopą ir valdžios sektoriaus įmokas į antrąją pakopą.

4 paveikslas. Pajamų pakeitimo normos ir antrosios pakopos įmokos pagal skirtingus grynojo darbo užmokesčio procentilius 2024 m.

Šaltiniai: SODRA ir autorių skaičiavimai pagal 5.1 skirsnyje pateiktą modelį.

Pastabos: A grafike parodytos pensijų sistemos pajamų pakeitimo normos grynųjų mėnesinių darbo pajamų procentiliais 2024 m., atskiriant antrąją pakopą ir pirmosios pakopos bazinę bei su darbo užmokesčiu susijusią dalis. B grafike parodyta antrosios pakopos įmokų, gaunamų iš individualaus darbo užmokesčio ir valstybės subsidijos, vertė 2024 m., eurai.

Tačiau svarbu nepamiršti, kad mažėjančios pajamų pakeitimo normos ir dabartinis antros pakopos pajamų pasiūlymas turės skirtingą poveikį gyventojams vien dėl to, kad jų pajamų lygis bus skirtingas. Tai aiškiai matyti iš 4 paveikslo – jame parodytos pajamų pakeitimo normos (žr. A grafiką) ir antrosios pakopos įmokų (žr. B grafiką) pasiskirstymas pagal skirtingus grynojo mėnesinio darbo užmokesčio procentilius 2024 m. Šis skaičius rodo, kad visi pensijų dydžio formulės elementai yra pastovūs, išskyrus individualųjį darbo užmokestį, o tai leidžia įvertinti skirtingas pajamų pakeitimo normas. Svarbu tai, kad asmenys skirtinguose gyvenimo ciklo epizoduose taip pat turės skirtingus karjeros modelius, kurie taip pat gali turėti įtakos pajamų pakeitimo normoms. Pavyzdžiui, kai kurie asmenys gali dažniau būti nedarbingi, dėl to sumažės įmokų mokėjimo metų skaičius, taigi ir jų pensijos dydis. Atsižvelgiant į šį karjeros modelio aspektą, iš 4 paveikslo matyti, kad numatomas pirmosios pakopos pajamų pakeitimo normų sumažėjimas dėl gyventojų skaičiaus mažėjimo didesnę įtaką turės mažas pajamas gaunantiems asmenims. Be to, vertinant antrąją pakopą, šie asmenys taip pat praras santykinai daugiau, jei pasitrauks iš antrosios pakopos arba jei tik vyriausybės subsidija bus panaikinta be alternatyvios paramos, nes vyriausybės subsidija yra ypač svarbi. Pavyzdžiui, minimalųjį darbo užmokestį gaunančiam darbuotojui valstybės subsidija yra lygi jo įmokai į pirmąją pakopą.

Kitoje analizės dalyje, vertinant antros pakopos pajamų pakeitimų pasiūlymo poveikį pajamų pakeitimo normai, naudojamas tik asmenų (pakeitimo normų) pirmojoje ir antrojoje pakopose svertinis vidurkis. Skaičiuojant kiekvienos amžiaus grupės svertinį vidurkį, remiamasi 2.1. skirsnyje parodytomis konkrečios amžiaus dalyvavimo normomis.

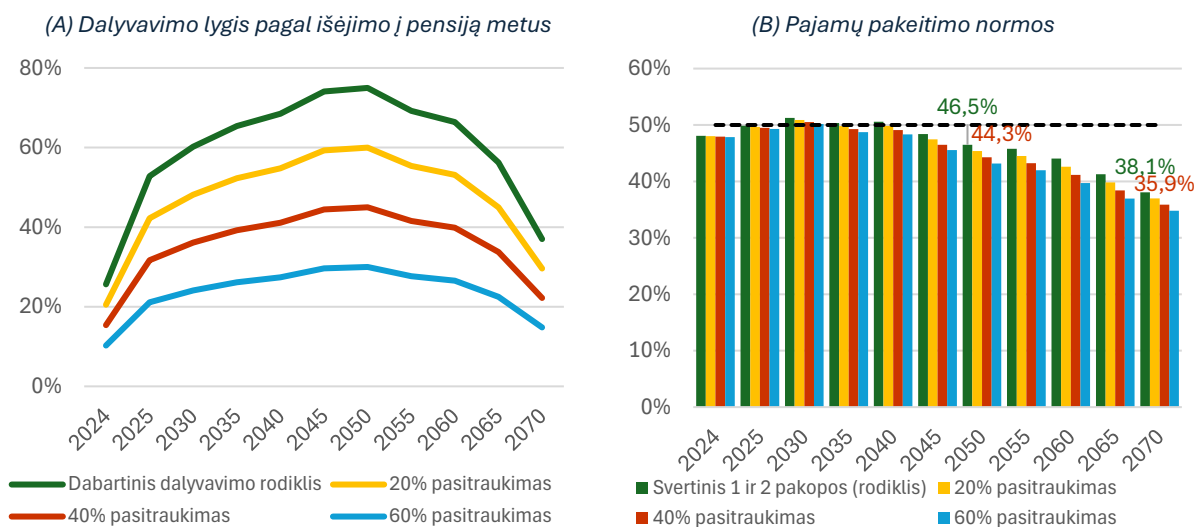
Dabartiniai dalyvavimo antrojoje pakopoje lygiai pagal išėjimo į pensiją metus ir dalyvavimo lygiai pagal skirtingus pasitraukimo scenarijus parodyti 5 paveikslo A grafike. Dabartinės pajamų pakeitimo normos, kurios gaunamos vertinant visą šalies populiaciją, atsižvelgiant į dabartinės dalyvavimo antrojoje pakopoje normas (svertinės pirmosios pakopos + antrosios pakopos dalys), taip pat gautos svertinės pajamų pakeitimo normos pagal alternatyvius pasitraukimo iš antrosios pakopos scenarijus (20, 40 ir 60 proc. pasitraukimo iš antrosios pakopos dalyvių) atvaizduotos 5 paveikslo B grafike. Pagal kiekvieną iš šių pasitraukimo scenarijų 38,7 proc. lėšų pervedama į pirmąją pakopą kaip SODROS taškai. Taigi, svertinės pajamų pakeitimo normas gauname vertindami tik tuos asmenis, kurie dalyvauja tik pirmojoje pakopoje; asmenys, kurie dalyvavo pirmojoje ir antrojoje pakopose, bet nusprendė pasitraukti; asmenys, kurie nusprendė likti antrojoje pakopoje. Vertinant kiekvienos amžiaus grupės dalyvių dalį, kuri, tikėtina, kad pasitrauks iš antrosios pakopos, imama 38,7 proc. sukauptų lėšų 2025 m. ir konvertuojama ši suma į SODROS taškus, kaip numatyta antros pakopos pajamų pakeitimų pasiūlyme. Pensijų fondų sukaupto turto vertės konvertuojant į SODROS taškus, daroma prielaida, kad taško kainą lemia dabartinis pensijų draudimo tarifas, t. y. 8,72 proc. Remiantis Vyriausybės nustatyto VDU, vieno SODROS taško vertė per vienus metus yra lygi 2 206,73 Eur. Tada pakeitimo norma apskaičiuojama pagal kiekvienos grupės individualią sukauptą pinigų dalį.

Svertinės pajamų pakeitimo normos pagal skirtingus scenarijus 5 paveikslo B grafike patvirtina, kaip pajamų pakeitimo normos mažėja didėjant dalyvių pasitraukimo dydžiui. Kitaip tariant, kuo mažiau asmenų dalyvauja antrojoje pakopoje, sukaupia papildomo turto ir todėl gauna papildomų pensijų išmokų, gaunamų iš pensijų fondo grąžos, tuo mažesnė gyventojų pajamų pakeitimo norma. Šis rezultatas yra mechaninis, nes mažesni dalyvavimo rodikliai reiškia, kad svertinė pajamų pakeitimo norma susilygina su pirmosios pakopos pajamų pakeitimo norma.

Svarbu tai, kad, nors pasitraukimo normos turi nedidelę reikšmę vyresnio amžiaus asmenų, t. y. tų, kurie išeis į pensiją per ateinančius dešimt metų, pakeitimo normai, jos daro santykinai didesnę poveikį tiems, kurie išeis į pensiją 2050 m. ir vėliau. Šio dėsningumo pasekmė yra ta, kad SODROS taškų konvertavimo nauda priklauso nuo antrojoje pakopoje sukauptų lėšų, o jaunesnių gyventojų šių sukauptų lėšų dydis nėra pakankamai didelis, kad už jas būtų galima gauti pakankamai SODROS taškų, kurie kompensuotų lėšų grąžos trūkumą antrojoje pakopoje.

Kitoje analizės dalyje nagrinėjamas 40 proc. pasitraukimo scenarijus, siekiant įvertinti naujų darbuotojų skaičių arba mokesčių ir draudimo pensijų tarifo dydį, kurio reikia kompensuoti sumažėjusią pajamų pakeitimo normą.

5 paveikslas. Dalyvavimo antrojoje pakopoje rodikliai pagal išėjimo į pensiją metus ir pajamų pakeitimo normų prognozės pagal įvairius pasitraukimo iš antrosios pakopos scenarijus

Šaltiniai: SODRA Valstybės duomenų agentūra, Eurostatas ir autorių skaičiavimai pagal 5.1 skirsnyje pateiktą modelį. Pastabos: B grafike parodytas dalyvavimo lygis pagal konkrečios amžiaus grupės išėjimo į pensiją metus, pagrįstas esamu dalyvavimo lygiu ir dalyvavimu, kuris būtų pasiektas pagal alternatyvius pasitraukimo scenarijus, darant prielaidą, kad visos amžiaus grupės pasitrauks vienodomis proporcijomis. B grafike parodytos svertinės pajamų pakeitimo normos, pagrįstos pirmosios + antrosios pakopos dalyvavimo normomis, remiantis dabartinėmis dalyvavimo normomis, taip pat dalyvavimo normomis po kiekvieno pasitraukimo scenarijaus.

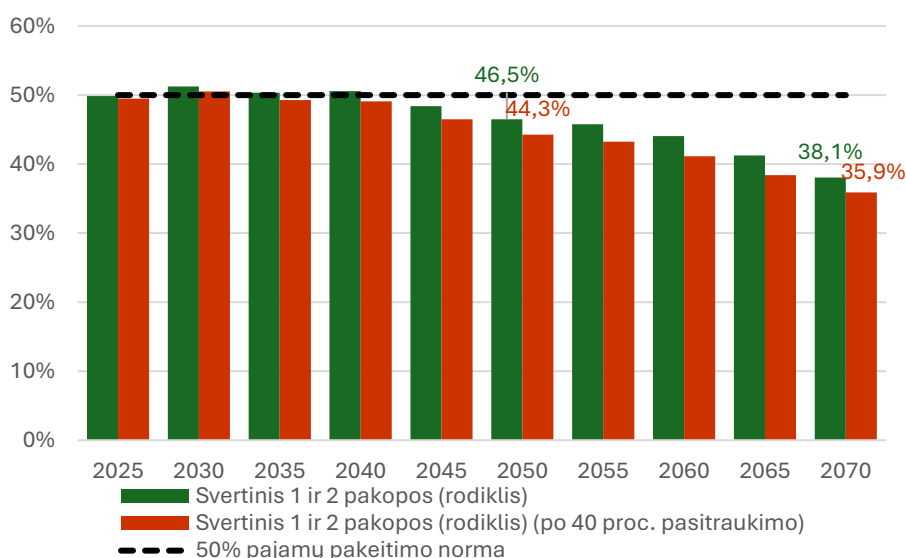
5.3. Mokesčių ir užimtumo lygis, reikalingas norint kompensuoti pasitraukimą iš antrosios pakopos

Dabartinė svertinė pajamų pakeitimo norma, pagrįsta konkrečios amžiaus grupės dalyvavimo lygiais, ir norma, gauta iš 40 proc. pasitraukusių dalyvių iš kiekvienos pirmiau aprašytos amžiaus grupės parodyta 6 paveiksle. Remiantis šiuo pajamų pakeitimo normų lygiu ir 50 proc. pajamų pakeitimo normos tikslu, šiame skyriuje apskaičiuojama, kiek turėtų padidėti dabartinis pensijų draudimo tarifas mokesčių draudimo pensijų norma ir darbuotojų skaičius, kad pakeitimo norma, atsirandanti pagal 40 proc. pasitraukimo iš antrosios pakopos scenarijų, būtų lygiavertė pakeitimo normai iki siūlomo antrosios pakopos pakeitimų įgyvendinimo (nuo raudono iki žalio stulpelio) arba 50 proc. (nuo raudono stulpelio iki punktyrinės juodos linijos).

7 paveiksle pavaizduotas dabartinis pensijų draudimo tarifas (žalia linija), palyginti su reikalavimais pasiekti tiek iki siūlomų antros pakopos pakeitimų įgyvendinimo nustatytą normą

(geltona linija), tiek 50 proc. pakeitimo normą (raudona linija). Per ateinančius kelerius metus (iki 2040 m.) į pensiją išeinančioms amžiaus grupėms nereikia labai didinti mokesčių, nes prognozuojama, kad šių kartų pajamų pakeitimo normos bus artimos tiek iki siūlomų antros pakopos pakeitimų įgyvendinimo nustatytai pajamų pakeitimo normai, tiek 50 proc. tikslui. Tačiau kitoms amžiaus grupėms, išeisiančioms į pensiją po 2040 m., skirtumai pradeda didėti. Viena vertus, kaip aptarta pirmiau, šių amžiaus grupių asmenims, kurie nusprendžia pasitraukti, II pakopos lėšų vertė nėra tokia svarbi, kad kompensuotų II pakopos trūkumą. Tai reiškia, kad, pavyzdžiui, 2050 m. į pensiją išeisiančiai amžiaus grupei, kad svertinė pakeitimo norma būtų vienoda įgyvendinus antros pakopos pakeitimus (ir pagal 40 proc. scenarijų), pensijų draudimo tarifas turėtų būti 9,57 proc., dabartinis – 8,72 proc. Svarbu tai, kad pagrindinė problema, su kuria susiduria pensijų sistemos, yra bendras pajamų pakeitimo normų mažėjimas dėl gyventojų skaičiaus mažėjimo ir senėjimo. Tai matyti iš to, jog tam, kad 2050 m. į pensiją išeisiančiai amžiaus grupei būtų taikoma 50 proc. pakeitimo norma, pensijų draudimo tarifas turėtų būti 10,90 proc. 2070 m. – 15,56 proc.

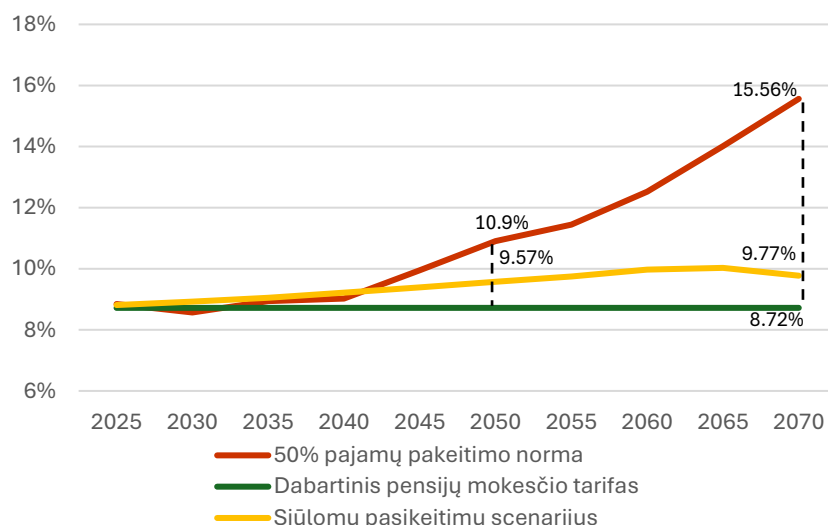
6 paveikslas. Svertinės pajamų pakeitimo normos

Šaltiniai: SODRA, Valstybės duomenų agentūra, Eurostatas ir autorių skaičiavimai pagal 5.1 skirsnyje pateiktą modelį.

Pastabos: paveiksle parodytos dabartinės pajamų pakeitimo normos, įvertintos pagal dabartinės dalyvavimo pirmojoje ir antrojoje pakopose normas (žali stulpeliai), ir svertinės pakeitimo normos, apskaičiuotos pagal scenarijų, pagal kurį 40 proc. antrosios pakopos dalyvių pasitraukia, o SODROS įmokos ir valstybės subsidijų dalis, pervedama į pirmąją pakopą (raudoni stulpeliai). Horizontali punktyrinė juoda linija rodo 50 proc. pajamų pakeitimo normą.

7 paveikslas. Pensijų draudimo tarifai, reikalingi iki siūlomo antros pakopos pakeitimų įgyvendinimo, ir 50 proc. pajamų pakeitimo normos

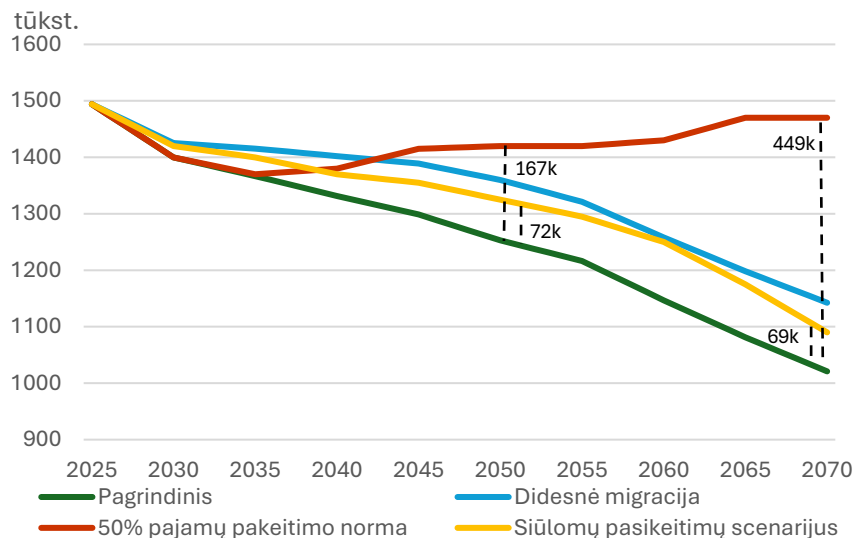
Šaltiniai: SODRA ir autorių skaičiavimai pagal 5.1 skirsnyje pateiktą modelį.

Pastabos: paveiksle parodytas dabartinis pensijų draudimo tarifas (žalia linija), taip pat mokesčio tarifas, kurio reikia konkrečios amžiaus grupės išėjimo į pensiją metais, kad pajamų pakeitimo norma būtų lygi pajamų pakeitimo normai, buvusiai iki siūlomo antros pakopos pakeitimo (geltona linija), arba 50 proc. pajamų pakeitimo normai (raudona linija) kiekvienai amžiaus grupei.

Toliau apskaičiuojame, kiek dar reikėtų darbuotojų, kad pakeitimo norma, kuri nusistovėtų, jei 40 proc. asmenų pasitrauktų iš antrosios pakopos, būtų pakeista iki antros pakopos siūlomų pakeitimo įgyvendinimo buvusią pajamų pakeitimo normą arba tiksline pajamų pakeitimo norma, kuri sudarytų 50 proc. pajamų, gautų prieš pensiją. Šiuo tikslu taikomas panašus metodas, kaip aprašyta pirmiau dėl pensijų draudimo tarifo, ir analizuojame užimtumo lygius, dėl kurių būtų nustatytos tikslinės pajamų pakeitimo normos.

8 paveiksle pavaizduotos bazinės užimtumo prognozės (žalia linija) ir optimistinis didesnės migracijos scenarijus (mėlyna linija). Be to, pavaizduotas užimtumo lygis, kurio reikėtų, kad pakeitimo norma po 40 % pasitraukimo būtų lygi pajamų pakeitimo normai, buvusiai iki numatyto antros pakopos pasikeitimo (geltona linija), taip pat užimtumo lygis, kurio reikėtų, kad 2025-2070 m. būtų pasiekta 50 % pajamų pakeitimo norma (raudona linija). Kaip matyti iš paveikslėlio, kadangi jau dabar numatoma, kad pajamų pakeitimo norma išliks artima 50 %, papildomų darbuotojų poreikis iki 2035 m. bus nedidelis arba jo visai nebus. Tačiau toliau mažėjant gyventojų skaičiui ir jiems senstant, reikės papildomų darbuotojų. Mūsų skaičiavimai rodo, kad darbuotojų, kurių reikia norint išlaikyti pajamų pakeitimo rodiklius, atitinkančius pasitraukimo iš darbo rinkos scenarijų skaičius yra artimas Lietuvos Respublikos valstybės kontrolės pateiktame didesnės migracijos scenarijuje numatytam skaičiui (paveiksle pažymėta mėlyna spalva), o tai reiškia, kad reikėtų apie 70 tūkst. darbuotojų. Kitaip tariant, jei pasitvirtintų optimistinės prognozės dėl migrantų atvykimo ir lietuvių išeivijos grįžimo, svertinė pakeitimo norma po 40 proc. pasitraukimo iš antrosios pakopos scenarijaus prilygtų scenarijui be jokio esamos politikos pasikeitimo. Tačiau užimtumo poreikiai yra daug didesni, jei norima pasiekti bent 50 proc. pajamų pakeitimo normą visoms amžiaus grupėms. Vertinant skaičiais, šis papildomas užimtumas reikštų, kad 2050 m. reikės 167, o 2070 m. – 449 tūkst. daugiau darbuotojų.

8 paveikslas. Darbuotojų, kurių reikia, kad būtų pasiektos iki siūlomų antros pakopos pakeitimų įgyvendinimo nustatytos ir 50 proc. pajamų pakeitimo normos, skaičius

Šaltiniai: SODRA, NAO, Eurostatas ir autorių skaičiavimai pagal 5.1 skirsnyje pateiktą modelį.

Pastabos: paveiksle parodytas dabartinis prognozuojamas užimtumo lygis (žalia linija) kartu su prognozuojamu užimtumo lygiu pagal optimistinį didesnės migracijos scenarijų (mėlyna linija), o užimtumas turi būti toks, kad pajamų pakeitimas po 40 proc. pasitraukimo scenarijaus būtų lygus iki siūlomo antros pakopos pakeitimų įgyvendinimo numatomai pajamų pakeitimo normai (geltona linija) arba lygus 50 proc. pajamų pakeitimo normai (raudona linija) kiekvienai amžiaus grupei.

6. Išvados

Šiame straipsnyje pateikiamas pasiūlymo leisti atsiimti lėšas iš Lietuvos pensijų sistemos antrosios pakopos išankstinis vertinimas. Pirmiausia, taikant kiekybinį makroekonominį modelį, pagal alternatyvius scenarijus kiekybiškai įvertinamas galimas poveikis, kurį vidutinės trukmės laikotarpiu ekonomikai galėtų turėti pasitraukimas iš antros pakopos ir atsiimtų lėšų panaudojimas. Antra, pateikiamas dabartinių pajamų pakeitimo normos vertinimas ilguoju laikotarpiu ir analizuojamos pasekmės, kurias lėšų atsiėmimas gali turėti tiems asmenims, kurie nuspręstų atsisakyti kaupimo antrojoje pakopoje.

Makroekonominė analizė rodo, kad galimybė laisvai atsiimti antrosios pakopos lėšų dalį galėtų turėti tiesioginių makroekonominių pasekmių, nes lėšos greičiausiai bus skirtos vartojimui. Kiekybiškai vertiname, kad pradinis sukrėtimas dėl scenarijaus, pagal kurį pasitrauks 40 proc. antrosios pakopos dalyvių, padidins realiojo BVP augimą ir padidins kainas 2026 m., palyginti su prognozuojamomis vertėmis, atitinkamai 0,7 ir 0,5 proc. punkto. Po pradinio padidėjimo 2027 m., kai vartojimas vėl taps įprastas ir ekonomika prisitaikys, jos nukris žemiau prognozuojamo lygio (atitinkamai 1,5 ir 0,2). Apskritai mūsų rezultatai rodo, kad pradinis ekonomikos sukrėtimas padidins svyravimus vidutinės trukmės laikotarpiu, vertinant pagal realiojo BVP augimo nuokrypius nuo jos bazinės prognozės. Tačiau, nors laikinas sukrėtimas trunka ilgiau nei du ketvirčius, per kuriuos patiriamas vartojimo sukrėtimas, esant kitoms sąlygoms vienodoms, tiek realusis BVP, tiek infliacija galiausiai iki 2028 m. pabaigos grįžta prie pagrindinių prognozių, buvusių iki siūlomų antros pakopos pakeitimų pasiūlymų pradžios.

Pajamų pakaitinių normų scenarijų analizė kelia didesnę susirūpinimą. Dabartinės pajamų pakeitimo normos pagal Europos standartus jau dabar yra mažos ir prognozuojama, kad jos toliau

mažės tiek dėl gyventojų skaičiaus mažėjimo, tiek dėl visuomenės senėjimo. Gyventojų skaičiaus dinamika mažina pajamų pakeitimo normas dėl jų poveikio einamųjų įmokų sistemai (pirmoji pakopa), o antroji pakopa padeda stabilizuoti pajamų pakeitimo normas ilguoju laikotarpiu. Analizė rodo, kad, atsiėmus lėšas iš antrosios pakopos, vidutinė pajamų pakeitimo norma priartės prie pirmosios pakopos pajamų pakeitimo normos. Be to, straipsnyje parodome, kad demografinė situacija ir dalyvių pasitraukimas iš antrosios pakopos turės didesnį neigiamą poveikį mažas pajamas gaunančių asmenų pajamų pakeitimo normoms, nes šiai darbuotojų grupei pirmosios pakopos pensijų vertės sumažėjimas yra svarbesnis, nes jie gauna didesnę naudą iš valstybės subsidijos antrosios pakopos įmokoms.

Siekdami atsverti ilgalaikį pajamų pakeitimo normų mažėjimą, kiekybiškai įvertiname, kad vyriausybė turėtų arba gerokai padidinti užimtumo lygį, arba gerokai padidinti pirmosios pakopos pensijų draudimo mokesčio tarifą. Visų pirma, reikėtų maždaug 70 tūkst. daugiau darbuotojų, o šį skaičių būtų galima pasiekti, jei būtų įgyvendintos optimistiniu migracijos scenarijumi pagrįstos gyventojų skaičiaus prognozės. Mokesčio tarifas turėtų būti padidintas iki maždaug 9,5–10 proc., kad būtų pasiektos iki siūlomo antros pakopos pakeitimų įgyvendinimo galiojusios pajamų pakeitimo normos. Svarbu tai, kad didinimas turėtų būti ypač didelis, jei ilguoju laikotarpiu būtų siekiama 50 proc. pakeitimo normos, o norint pasiekti EBPO siūlymą dėl tinkamos pajamų pakeitimo normos, kuri turėtų būti ne mažesnė kaip 70 proc. pajamų, gautų prieš išėinant į pensiją, pensijų draudimo tarifą reiktų didinti dar daugiau. Todėl ilguoju laikotarpiu reikia imtis politinių veiksmų ir derinti patikimas priemones, kuriomis būtų atsižvelgiama tiek į gyventojų skaičiaus dinamiką, tiek į veiksmingą sukauptų pirmosios pakopos rezervų naudojimą.

Šiame straipsnyje atliktas vertinimas neapima visų galimų siūlomo antros pakopos pakeitimų pasekmių. Tačiau yra keletas pagrindinių klausimų, kuriuos reikia aptarti ir galiausiai į juos atsakyti. Kokį poveikį pasitraukimas turės antrosios pakopos sistemai? Kaip bus paveikti tie, kurie pasitrauks iš antrosios pakopos, palyginti su tais, kurie pasiliks? Kaip tai, kad antroji pakopa taps savanoriška, paveiks jos svarbą būsimoms pakeitimo normoms? Kokia yra antrosios pakopos alternatyva, kad būtų pasiekta priimtina būsimų pensininkų pajamų pakeitimo norma?

Nuorodos

Drescher, K., Fessler, P., & Lindner, P. (2020). Helicopter money in Europe: New evidence on the marginal propensity to consume across European households. *Economics Letters*, 195, 109416.

Kaplan, G., Violante, G. L., & Weidner, J. (2014). The wealthy hand-to-mouth (No. w20073). National Bureau of Economic Research.

Meriküll, Jaanika (2024). Impact of Second Pension Pillar Withdrawals on Household Finances. *Mimeo*.

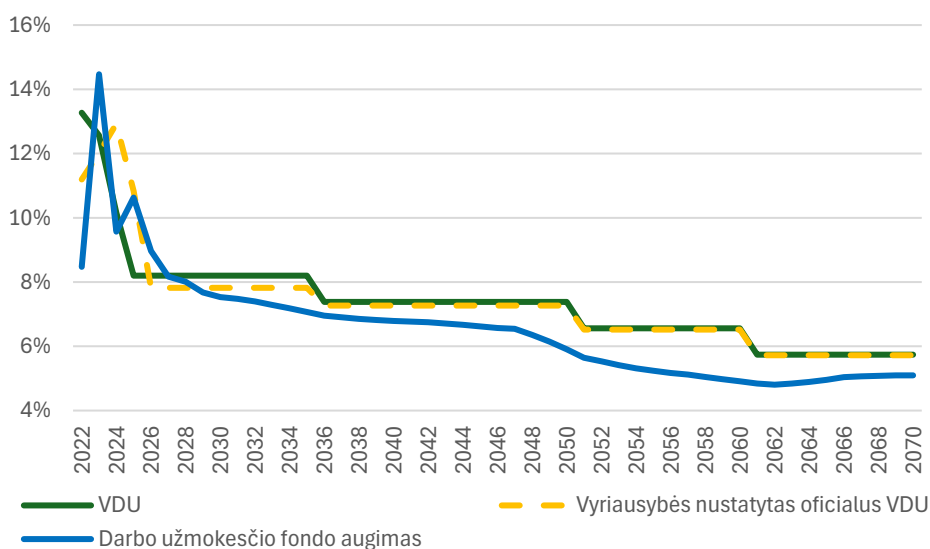
PRIEDAS. Ilgalaikių pensijų vertės ir pakeitimo normų prognozių prielaidos

Siekdami apskaičiuoti pensijos dydį ir atitinkamą pensinį amžių pasirinktais skirtingų amžiaus grupių išėjimo į pensiją metais (2025, 2030, 2035, 2040, 2045, 2050, 2055, 2060, 2065 ir 2070 m.), daromos šios prielaidos dėl pagrindinių pensijos dydžio lygties kintamųjų. Visos vertės ir augimo tempai yra išreikšti nominaliaisiais dydžiais.

VDU šalyje (*W*). Pradine verte laikomas VDU 2024 m., kuris 2 218,4 Eur. Daroma prielaida, kad remiantis Lietuvos banko prognoze, nuo 2025 m. darbo užmokestis, didės 8,2 proc. Toks bus darbo užmokesčio augimo tempas 2025–2035 m. Numatoma, kad po 2035 m. darbo užmokesčio augimas nuolat lėtės, nes Lietuva dar labiau priartės prie Europos išsivysčiusių ekonomikos šalių. Daroma prielaida, kad 2035–2050 m. VDU augs 7,4, 2050–2060 m. – 6,6, o 2060–2070 m. – 5,7 proc. A.1 pav. parodytas prognozuojamas darbo užmokesčio augimas šalyje 2025–2070 m., įskaitant ankstesnį darbo užmokesčio augimą 2021–2024 m.

Vyriausybės nustatytas VDU (*G*). Šį dydį Vyriausybė nustato kiekvienais metais ir nuo jo priklauso asmenų surenkamų SODROS taškų skaičius. 2024 m. *G* vertė buvo 1 902,70 Eur, palyginti su 2 218,4 Eur vidutiniu darbo užmokesčiu ekonomikoje. Mūsų scenarijuose naudojama Vyriausybės 2025 m. nustatyta vertė – 2 108,9 Eur. Ši vertė nuolat didės pagal pirmiau aprašytą šalies VDU augimo tendenciją. Tačiau, atsižvelgiant į ankstesniais metais stebėtus Vyriausybės nustatyto oficialaus darbo užmokesčio ir šalies VDU skirtumus, taikoma nedidelė nuobauda. 2018–2024 m. šis skirtumas buvo 0,04 proc. punkto. Šį skirtumą taikome iki 2035 m. ir nuo to laiko darome prielaidą, kad skirtumas mažėja, nes lėčiau didėja šalies VDU. 2035–2050 m. skirtumas lygus 0,01, 2050–2060 m. – 0,0004, o 2060–2070 m. – 0,0002 proc. punkto. A 1 pav. parodytas prognozuojamas Vyriausybės nustatyto VDU augimas 2025–2070 m., įskaitant ankstesnį augimą 2021–2024 m.

A.1 paveikslas. Vidutinio darbo užmokesčio augimas

Individualusis darbo užmokestis (*w*). Vertinant individualųjį darbo užmokestį, atsižvelgiama į darbo užmokesčio augimo gyvenimo ciklo modeliuose įžvalgas: išlenktos formos profilio darbo užmokestis vyresniame amžiuje. Kitaip tariant, darbo užmokestis augs sparčiau nei šalies VDU darbuotojų karjeros pradžioje, o vėliau priartės prie VDU. Daroma prielaida, kad įvairių amžiaus

grupių darbo užmokesčio augimas yra toks: amžiaus grupės, nuo 19 iki 65 metų amžiaus (tai amžiaus grupė, kuri į pensiją išeis 2070 m.), darbo užmokesčio augimas bus beveik dvigubai didesnis už šalies VDU augimą, t. y. 1,8 karto, kol darbuotojas potencialiai mokosi universitete (iki 23 metų), tada augimas bus 2,5 karto didesnis už VDU augimą nuo 23 iki 29 metų¹². 29–33 m. amžiaus grupės darbo užmokesčio augimas per visą gyvenimą sulėtės iki 1,3 VDU, 33–38 m. bus 1,2 karto didesnis už VDU, o 39–65 m. darbo užmokesčio augimas per visą gyvenimą bus lygus VDU¹³. Pradinės skaičiavimų vertės pasirenkamos remiantis 2019 m. SODROS mikroduomenimis ir 2022 m. atliktų apklausų darbo užmokesčio struktūros duomenimis, atspindinčiais darbo užmokesčio skirtumus tarp amžiaus grupių, kurie nėra tiesiniai. Gaunamas įvairių amžiaus grupių VDU ir jie atnaujinami iki 2024 m. verčių. Šioms pradinėms skaičiavimų vertėms taikytas anksčiau aprašytas specifinis viso gyvenimo ciklo darbo užmokesčio augimas. Pradinės skaičiavimų vertės pateiktos A.1 lentelėje. Be to, A.2 pav. parodytas 2070 m. į pensiją išeisiančios amžiaus grupės darbo užmokesčio augimo per visą gyvenimą profilis, jo pradinei vertei taikant su amžiumi susijusius augimo tempus.

A.1 lentelė Kiekvienos amžiaus grupės pradinis darbo užmokestis 2024 m.

Išėjimo į pensiją metai	Amžius 2024 m.	Darbo užmokestis 2024 m. (Eur)
2025	64	1 955,2
2030	59	2 008,8
2035	54	2 119,6
2040	49	2 193,6
2045	44	2 443,6
2050	39	2 642,2
2055	34	2 613,6
2060	29	2 488,4
2065	24	1 710,7
2070	19	1 191

SODROS pensijų bazinis ir individualūs dydžiai (B ir V). Nuo 2018 m. sausio 1 d. SODROS pensijos yra susietos su darbo užmokesčio fondu, t. y. VDU ir viso užimtumo, išreikšto visos darbo dienos ekvivalentais, sandauga. Tiek bazinis pensijos dydis (B), tiek individualios dalies taškai (V) kasmet koreguojami atsižvelgiant į visų darbo užmokesčio išlaidų augimą šalyje, kurio vidurkis apskaičiuojamas pagal paskutinių trejų metų, einamųjų metų ir trejų prognozuojamų metų duomenis. Nuo 2022 m. indeksavimo formulė buvo pakeista siekiant sparčiau indeksuoti įmokomis pagrįstą pensijų dalį (išsamiau žr. [2024 m. Lietuvos senėjimo ataskaitą](#)). Savo analizėje, siekiant supaprastinti skaičiavimus, darome prielaidą, kad 2022 m. nustatytos sąlygos netaikomos, todėl tiek B, tiek V auga tokiu pačiu tempu: vidutiniu augimu per pastaruosius trejus metus, einamuosius metus ir prognozuojamus kitus trejus metus. Kaip pradinės prognozių vertės naudojami Vyriausybės nustatyti 2025 m. dydžiai: B = 298,45 Eur ir V = 7,16 Eur. A.1 pav. parodytas prognozuojamas metinis darbo užmokesčio fondo augimas iki 2070 m.

Minimalus įmokų mokėjimo metų skaičius (MY). Šie dydžiai nustatyti remiantis galiojančiais teisės aktais, todėl daroma prielaida, kad prognozių laikotarpiu, išskyrus sutartą padidinimą 2027 m., šie skaičiai busimos pensijų politikos požiūriu nesikeis. Iki 2027 m. Minimalus įmokų mokėjimo laikotarpis yra 34, o nuo 2027 iki 2070 m. – 35 metai.

Faktiniai įmokų mokėjimo metai (CY). Remiantis informacija apie faktinę pensijos sumą 2024 m. (598,10 Eur) iš SODROS interneto svetainės kartu su pirmosios pakopos pensijos dydžio skaičiavimo formule, apskaičiuoti faktiniai 2024 m. įmokų mokėjimo metai, t. y. 38,90 metų. Šis skaičius gautas CY pritaikius pirmosios pakopos skaičiavimo formulę. Kitos skaičiavimams naudotos kintamųjų vertės yra $B = 269,77$, $MY = 34$, $W = 2\,218,4$, $G = 1\,902,70$, $V = 6,38$, visos jos yra 2024 m. Atsižvelgiant į tai, kad padidėjo minimalus įmokų mokėjimo metų skaičius ir, tikėtina, ilgaamžiškumas, darome prielaidą, kad faktinis amžiaus grupių įmokų mokėjimo metų skaičius nuolat didės. Amžiaus grupėms specifinės vertės pateiktos A.2 lentelėje.

A.2 lentelė Įmokų mokėjimo metai pagal grupės išėjimo į pensiją metus

Išėjimo į pensiją metai	Faktiniai įmokų mokėjimo metai
2025	38,9
2030	39,9
2035	40,2
2040	40,5
2045	40,8
2050	41,1
2055	41,4
2060	41,7
2065	42
2070	42,3

Taškų skaičius per metus. Apskaičiuojant taškų skaičių per metus, arba SODROS taškus, išėjus į pensiją, kai nėra išsamių darbuotojų istorijų, daroma prielaida, kad jie yra CY kartų padauginto individualaus darbo užmokesčio išėjimo į pensiją metais ir tais pačiais $\frac{W}{G}$ metais Vyriausybės nustatyto VDU santykio rezultatas¹⁴. Remiantis šia prielaida, gaunamas toliau nurodytą vidutinį taškų skaičių per metus, t. y. vidutinį kiekvienos amžiaus grupės individualaus darbo užmokesčio ir Vyriausybės nustatyto oficialaus VDU santykį per visą jų karjerą (žr. A.3 lentelę).

A.3 lentelė Vidutinis surinktų taškų skaičius per metus karjeros pabaigoje

Išėjimo į pensiją metai	SODROS taškų skaičius pagal išėjimo į pensiją momentą
2025	1,003
2030	1,049
2035	1,126
2040	1,163
2045	1,312
2050	1,427
2055	1,490
2060	1,566
2065	1,688
2070	1,656

Pensijų fondų palūkanų norma (r). Pensijų fondų grąža pagal amžiaus grupes apskaičiuojama atsižvelgiant į vidutinę istorinę grąžą akcijų rinkoje ir vyriausybės bei įmonių obligacijų rinkoje, taip pat į kiekvienos amžiaus grupės fondo sudėtį. Pavyzdžiui, "Swedbank" pateikiamo pensijų fondų rizikos profilio analizė rodo, kad fondas, skirtas asmenims iki 44 metų, 97 proc. savo turto investuoja į pasaulinę akcijų rinką, o fondas, skirtas asmenims iki 64 metų, 80 proc. investuoja į vyriausybės ir įmonių obligacijas, 20 proc. – į akcijas. Daroma prielaida, kad vidutinė akcijų grąža yra 10 proc. per metus, o vidutinė obligacijų grąža – 3 proc. per metus. Kad pensijų fondų amžiaus grupės sutaptų su analizėje naudotomis grupėmis, taikoma minimali apytikrė vertė, o galutinės metinės grąžos normos pagal amžiaus grupes pateiktos A.4 lentelėje.

A.4 lentelė Gyvenimo ciklo pensijų fondų palūkanų norma

Amžiaus grupė	Grąžos norma
<44	0,09
45–49	0,09
50–54	0,08
55–59	0,05
60–65	0,03
Vidutiniškai per visą gyvavimo ciklą	0,07

Apskaičiuojant antrosios pakopos fondų vertę išėjus į pensiją, derinama i) turima konkrečios amžiaus grupės pensijų fondų informacija, susijusi su vidutinėmis fondų vertėmis 2024 m., su ii) palūkanų normų ir gyvenimo ciklo profiliais. Pradinės skaičiavimų vertės, kurias, kaip manoma, kiekviena amžiaus grupė sukaups nuo 2024 m., pateiktos A.5 lentelėje. Be to, A.2 pav. parodyta antrojoje pakopoje sukaupytų lėšų, skirtų 2070 m. į pensiją išeinančių asmenų grupei, nominalioji vertė ir metinių pajamų nominalioji vertė.

A.5 lentelė Vidutinė vieno dalyvio sukaupta suma 2024 m. pagal amžiaus grupes

Išėjimo į pensiją metai	Amžius 2025 m.	Vidutinė sukaupta suma 2024 m. vienam dalyviui (Eur)
2025	65	6 586
2030	60	7 252
2035	55	8 665
2040	50	9 241
2045	45	8 076
2050	40	5 954
2055	35	5 086
2060	30	4 008
2065	25	1 953
2070	20	187

A.2 paveikslas 2070 m. į pensiją išėsiančios amžiaus grupės darbo užmokesčio augimas per gyvenimo ciklą

